

**UNIVERZITA KARLOVA
FILOZOFICKÁ FAKULTA**

FILOZOFICKÁ FAKULTA
UNIVERZITY KARLOVY
V PRAZE

Katedra sociální práce

Bakalářská práce

Sarah Asfour

Úmluva OSN o právech dítěte ve vztahu k dětem uprchlíků

The United Nation Convention on the Rights of the Child in the
case of Refugee Children

Vedoucí práce: PhDr. Hana Pazlarová, PhD.

2016

Ráda bych upřímně poděkovala především své rodině, která mě po celou dobu mého studia plně podporovala a stála při mě po celou dobu tvorby bakalářské práce.

Velmi děkuji za cenné rady, trpělivost a za vstřícnost své vedoucí bakalářské práce PhDr. Haně Pazlarové, PhD. Dále velmi děkuji za užitečné konzultace Mgr. Petře Knollové a Mgr. Martě Miklušákové.

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma „Úmluva OSN o právech dítěte ve vztahu k dětem uprchlíků“ vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 5. 5. 2016

Sarah Asfour

Abstrakt

Cílem bakalářské práce je pojednání o základních právech uprchlického dítěte, která jsou každému dítěti zaručena Úmluvou OSN o právech dítěte z roku 1989. Práce obsahuje popis jednotlivých procesů a situacích, do kterých se uprchlické dítě se svou rodinou, případně nezletilý uprchlík bez doprovodu, dostává během řízení o mezinárodní ochranu v evropských zemích. Práce se nezaměřuje všemi články úmluvy, ale zabývá jen takovými články, které jsou aplikovatelné na aktuální situaci stěžejních problémů uprchlických dětí.

Summary

This Bachelor thesis addresses the issue of the basic human rights of Refugee Children guaranteed to every child by UN Convention on the Rights of the Child adopted in 1989. The thesis describes the processes and situations in which a Refugee Child who is accompanied by family members or who is an Unaccompanied Minor goes through during the proceeding of International Protection in the European countries. The thesis focuses only on the articles of Convention that are applicable to crucial problems in the current situation of Refugee Children.

Osnova

1	Úvod.....	9
2	Principy	
	2.1 Cílová skupina.....	10
	2.1 Nejlepší zájem dítěte.....	10
	2.2 Názor a participace.....	13
	2.3 Návrat do země původu.....	13
	2.4 Sloučení rodiny	15
	2.5 Práva a povinnosti rodičů.....	18
3	Proces azylového řízení	
	3.1 Identifikace a registrace.....	20
	3.2 Ověřování totožnosti.....	21
	3.3 Pohovor.....	23
	3.4 Nezletilí bez doprovodu.....	25
	3.5 Zajištění ochrany nezletilým bez doprovodu.....	30
4	Zdravotnictví a psychické zdraví	
	4.1 Zdravotnické služby.....	38
	4.2 Psychika dítěte.....	40
	4.3 Dopad azylového řízení na psychiku dítěte.....	42
5	Kulturní a sociální integrace	
	5.1 Integrace do většinové společnosti.....	45
	5.2 Ztracená identita uprchlických dětí.....	46
	5.3 Jazyk většinové společnosti.....	47
	5.4 Kultura, náboženství, diskriminace.....	48
	5.5 Vzdělávání a trávení volného času.....	49
	5.6 Volnočasové aktivity.....	54
6	Závěr.....	55
	Klíčová slova.....	56
	Zdroje.....	57

Seznam použitých zkratk

ČR	Česká republika
EU	Evropská unie
IOM	International Organization For Migration
OPU	Organizace pro pomoc uprchlíkům
OSN	Organizace spojených národů
Úmluva	Úmluva OSN o právech dítěte z roku 1989
UN	The United Nations
UNHCR	Úřad vysokého komisaře OSN pro uprchlíky (v angličtině: United Nations High Commissioner for Refugees)
UNICEF	United Nations Children's Fund

„Děti nám říkají, že jsou vyčerpané a mají problémy se spaním. Malé děti jsou zmatené, nevědí kam jdou. Děti říkají, že jim je v noci zima nebo zůstávají v mokřém oblečení i po několik hodin po dešti. Bojí se, že budou potrestané nebo vráceny zpět do země původu. Většina dětí hovoří o tom, že jim chybí jejich domovy a hry s přáteli. Doufají, že brzy budou opět chodit do školy a spát v posteli.“

- Unicef, September 2015, Refugee and Migrant Crisis in Europe

1. ÚVOD

Počet uprchlíků na území Evropy každým dnem roste, přičemž právě děti jsou nejvíce ohroženou skupinou ze skupiny uprchlíků. Každé z těchto dětí má právo na ochranu i právo na dětství. Práva jsou bez výjimky, bez ohledu na rasu, náboženství jazyk nebo barvu pleti. Práva dítěte mimo jiné zaručují základní vzdělání, zdravotnickou péči, hájení nejlepšího zájmu dítěte, právo vyjádřit se a být informován či zákaz diskriminace. Předtím, než bude dítě považováno za uprchlíka bychom si měli uvědomit, že se jedná především o dítě. Dítě, které má právo na prožití šťastného dětství. Dítě, které by nemělo být drženo v detenčních zařízeních a mělo by o něj být řádně postaráno. U něj je prioritou opětovná integrace do společnosti, možnost aktivního trávení volného času a školní docházka. Dítě má právo na vlastní kulturu, jazyk a náboženství i přes fakt, že většina azylových zemí má kulturu odlišnou. U nezletilých uprchlíků bez doprovodu je primární sloučení s rodinou a nutná ochrana a péče do doby jeho sloučení. Průběh dětství a vývoj dítěte poznamenává člověka po celý jeho život, proto se jedná o velmi důležitou životní etapu.

Nejen současná situace uprchlických dětí: nebezpečná cesta do azylových zemí, život v uprchlických táborech a složitosti při nejisté fázi procesu azylového řízení, ale také hrůzostrašné vzpomínky na život v zemi původu, způsobuje dítěti stres, který může zanechat dlouhodobé následky. I přes složitost situace mohou děti při správném postupu a podpoře uprchlickou situaci zvládnout.

Všechny státy, které ratifikovaly Úmluvu o právech dítěte jsou povinny hájit nejlepší zájem dítěte a zajistit dítěti ochranu. Ochranu, bezpečí a péči, kterou se stát zavazuje zajistit, je nezbytná pro dobro a prospěch dítěte. To jistí instituce, vykonávané služby a zařízení pro děti, které jsou odpovědné za jejich péči.

2. PRINCIPY

2.1 Cílová skupina

Rozdíl mezi migrantem a uprchlíkem je takový, že migrant odchází ze země původu dobrovolně, aby v nové zemi měl výhodnější životní podmínky, lépe placenou práci, možnost studia – tedy odchází za výhledem lepší budoucnosti v nové zemi. Kdežto uprchlík nedobrovolně a proti své vůli odchází ze země původu a opouští své zázemí, a to z důvodu ohrožení života či strachu z pronásledování. Tito lidé také mohou prchat ze země původu z důvodu války nebo ozbrojeného konfliktu.¹ Úmluva o právním postavení uprchlíků definuje uprchlíka jako: „osobu, která se nachází mimo svou oblast a má oprávněné obavy před pronásledováním z důvodů rasových, náboženských nebo národnostních nebo z důvodů příslušnosti k určitým společenským vrstvám nebo i zastání určitých politických názorů, je neschopna přijmout, nebo vzhledem ke shora uvedeným obavám, odmítá ochranu své vlasti; totéž platí pro osobu bez státní příslušnosti nacházející se mimo zemi svého dosavadního pobytu následkem shora zmíněných událostí, a která vzhledem ke shora uvedeným obavám se tam nechce nebo nemůže vrátit.“²

Uprchlíkové děti jsou na cestě do azylové země vystaveny mnoha ohrožením. Zvláště ohrožené jsou malé děti, děti s postižením, speciálními potřebami a děti traumatizované či nezletilé děti bez doprovodu rodičů. Obzvláště nepříznivé podmínky jsou pro ženy, které čerstvě porodily, popřípadě porodily během migrace. Ženy nemohou kojit, zažívají strach a stres a tím jsou ohrožena také novorozeňata.³

Důvody, proč uprchlické děti, ať s doprovodem rodičů nebo děti bez doprovodu přicházejí do zemí Evropy jsou rozmanité, přesto se ve většině případech jedná o nebezpečí v zemi původu. Za bezpečnou zemi původu se považuje země, ve které jsou lidská práva jedinců dodržována a stát dodržuje body uvedené v mezinárodních smlouvách o lidských právech a základních svobodách.⁴ V různých oblastech, odkud děti přicházejí, může dětem hrozit zneužívání, diskriminace nebo například genderová

¹ UNHCR, 1994, Refugee Children: Guidelines on Protection and Care, strana 17-27

² OSN, 1951, Úmluva o právním postavení uprchlíků, článek 1, bod 2

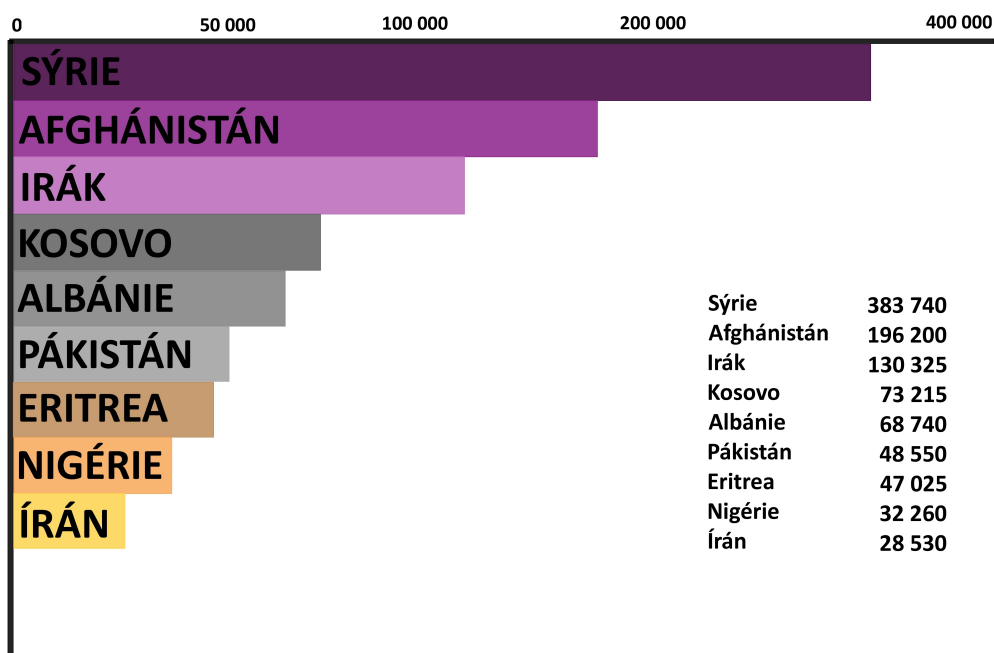
³ IOM and UNICEF Data Brief, 2015, Migration of Children to Europe

⁴ Kosař David a kolektiv, 2010, Zákon o azylu, §2, bod 1

nerovnoprávnost a genderové násilí, které je konané především na dívkách. Určité tradice v zemi původu mohou bezpečnostní situaci a podmínky pro život dítěte v zemi ohrožovat. Všechny státy Evropy ratifikovaly Úmluvu o právech dítěte, a tím zaručují, že budou ochraňovat všechny děti bez jakéhokoli rozlišování, poskytnou jim potřebnou ochranu a pomoc a zabezpečí jejich poklidný vývoj a růst.

Počet uprchlíků na území Evropy k datu 18. 3. 2016 je 1 392 655 jedinců, z toho 405 955 tvoří děti. Nejvíce uprchlíků v posledních 2 letech přichází ze Sýrie a Afghánistánu.

Graf č. 1: Země původu žadatelů o mezinárodní ochranu na území evropských států⁵

Zdroj Eurostat ke dni 18.4.2016

2. 2 Nejlepší zájem

Úmluva o právech dítěte v článku 3 stanovuje, že při jakékoli činnosti, uskutečňované ve státě, který je smluvní stranou úmluvy, by měl být zájem dítěte čelním hlediskem. Na nejlepší zájem dítěte musí být pohlíženo v případě krátkodobých i dlouhodobých

⁵ Eurostat, Countries of origin of (non-EU) asylum seekers, ke dni 18. 4. 2016

hledisek při hledání vhodného řešení.⁶ V článku 3 Úmluvy o právech dítěte je dále zdůrazněno, že úmysl nejlepšího zájmu dítěte musí být prvořadým hlediskem vlády a veřejných i soukromých orgánů státu. Orgány a jejich rámec působnosti je velmi rozsáhlý; princip nejlepšího zájmu dítěte se vztahuje na všechny činnosti týkajících se dětí a to pro různé skupiny dětí jako celku nebo pro individuální jedince. Činnosti se týkají podpory pohodového růstu a vývoje dětí, opatření podpory a pomoci dětem, rodičům nebo pečujícím osobám; ochrany jejich práv a podpory přežití⁷. Státy smluvních států úmluvy by měly pro práva dětí učinit všechna potřebná zákonodárná či správní opatření. Všechna vhodná opatření ke splňování nejlepšího zájmu dítěte a posuzování tohoto zájmu, by měla být integrována do politik vlád a státních plánů, a být v souladu s Úmluvou o právech dítěte.⁸

Cílem jednotlivých kroků posuzování je dospět k nejlepšímu zájmu jedince. Každé dítě má své vlastní potřeby a přání. Proces posuzování se koná za účasti dítěte, kvalifikovaných pracovníků a dalších pracovníků, kteří mají vztah k dítěti, a to před podniknutím kroků týkajících se konkrétního dítěte.⁹ S každým jedincem by se mělo jednat s osobitým nejednotným přístupem, protože jen tak lze zajistit jeho nejlepší zájem. Odloučení dítěte od rodičů, hledání náhradní rodinné péče a trvalé řešení situace dítěte jsou nejdůležitějšími situacemi, kdy je potřeba na zájem dítěte pohlížet.¹⁰ Žádné dítě nesmí být odloučeno od svých rodičů proti jeho vůli, protože každé dítě má právo žít se svými rodiči. Toto konání je možné pouze v případě, že je oddělením dítěte od rodiče naplněn nejlepší zájem dítěte a toto oddělení je na základě soudního rozhodnutí v souladu s platnými právními předpisy a postupy. Toto právo dětem zaručuje článek 9 Úmluvy o právech dítěte. I přes oddělení dítěte od rodičů musí stát umožnit dítěti jeho kontakt a vztah s rodinou.¹¹ Na území Evropy se nachází 76 780 uprchlických dětí, které byly odloučeny od svých rodičů. Tento počet se týká pouze takových jedinců, kteří již požádali o mezinárodní ochranu v některé ze zemích Evropy.¹²

⁶ OSN, 1989, Úmluva o právech dítěte, článek 3

⁷ UNICEF, 2007, Implementation handbook for the Convention on the Rights of the Child, strana 35-43

⁸ OSN, 1989, Úmluva o právech dítěte, článek 3

⁹ UNHCR, 2008, Směrnice pro určování nejlepšího zájmu dítěte, strana 12-14

¹⁰ tamtéž

¹¹ OSN, 1989, Úmluva o právech dítěte, článek 9, bod 1 a 3

¹² Eurostat, Asylum applicants considered to be unaccompanied minors, ke dni 18. 3. 2016

2.3 Právo na vlastní názor a participace

Dle článku 12 Úmluvy o právech dítěte by každému dítěti mělo být umožněno zapojit se do rozhodovacího procesu u všech jeho se týkajících činností. S přihlédnutím na věk a rozumovou kapacitu dítěte či mladistvého by se s ním měly jednotlivé kroky, postupy a činnosti konzultovat. Během rozhovoru s dítětem by měl pracovník pochopit myšlenky dítěte, jeho názory a pocity a dát mu možnost svobodného vyjádření. Dítě má právo vyjádřit svůj názor u věcí či řízeních jeho se týkajících. Na tento názor by měl být brán potaz. Stejně tak má právo se radit s odborníky.¹³ Nejen účast na tomto procesu, ale také veškeré procesy v dané zemi, by měly být bez jakékoli formy diskriminace, například kvůli rozdílné barvě pleti, jiné rase, pohlaví, mateřskému jazyku, náboženství, politickému či jinému názoru a smýšlení nebo národnostnímu, etnickému či sociálnímu původu. Smluvní státy Úmluvy o právech dítěte by dle článku 2 úmluvy měly zajistit jednání s dítětem bez jakéhokoli druhu diskriminace.¹⁴ Možnost využití práv dítěte se nevztahuje pouze na dítě se státním občanstvím dané azylové země, ale týká se všech jedinců, tedy také dětí uprchlíků.¹⁵

Během zjišťování názoru dítěte by měl sociální pracovník zohledňovat kulturní faktory. V některých okamžicích může mít pracovník tušení, že dítě informace zkresluje. Názor dítěte může být podle názoru jiných osob v rozporu s jeho zájmem, proto by se měli pracovníci snažit o nalezení rovnováhy mezi přáním dítěte a jeho skutečným zájmem. Sociální pracovník by měl být připraven na různé reakce dítěte během procesu. Dítě nemusí být přátelské, či dokonce jeho reakce mohou být agresivní.¹⁶

2.4 Návrat do země původu

Během azylového procesu může být zjištěno, že dítě nemá nárok na udělení mezinárodní ochrany, protože je jeho země původu bezpečná a ani konkrétně jemu v ní nehrozí nebezpečí na životě. Pokud by mělo být dítě navráceno do země původu, je potřeba prozkoumat, zda se na území země původu nachází rodič, zákonný zástupce nebo osoba, která může být odpovědná za dítě a poskytnout mu náležitou

¹³ OSN, 1989, Úmluva o právech dítěte, článek 12

¹⁴ OSN, 1989, Úmluva o právech dítěte, článek 2

¹⁵ IOM, 2011, International Migration Law Information note on The Protection of Unaccompanied Migrant Children

¹⁶ UNHCR, 2008, Směrnice pro určování nejlepšího zájmu dítěte, strana 38-39

péči a ochranu. Pokud tato osoba není nalezena, převoz dítěte zpět by se neměl realizovat, protože by jeho přemístění nesplňovalo zásadu nejlepšího zájmu dítěte, garantovanou Úmluvou o právech dítěte v článku 3. S osobou, která by měla být za dítě v zemi původu odpovědná, je důležité navázat kontakt a komunikovat s ní ještě předtím, než bude dítě převezeno zpět¹⁷. Kromě rodiče/rodičů může být za dítě odpovědný jeho zákonný zástupce, příbuzný dítěte, popřípadě jiná osoba, která o dítě již dříve pečovala. Za dítě může převzít odpovědnost také organizace, která poskytuje péči pro děti. Samo dítě by mělo zůstat v těsném kontaktu s rodinou a mluvit s nimi o jeho návratu zpět. Pokud je kontakt mezi dítětem a rodinou přerušovaný, mohou k znovuoobnovení vztahu mezi členy rodiny dopomoci specializované organizace. Tyto organizace mohou zprostředkovat pomoc i v případě pomocného programu pro rodinu a dítě.¹⁸

Pro nejlepší zájem dítěte je nezbytné zajistit vhodné podmínky pro život dítěte v dané zemi. Konkrétně je třeba ověřit, zda mu nehrozí nebezpečí formou sexuálního obtěžování či dětského obchodu nebo pronásledování.¹⁹ Pronásledování v zemi původu je vážným a dostatečným důvodem k udělení azylu v nové zemi, protože se tak porušují základní lidská práva. Za pronásledování jsou považovány akty způsobující nátlak na psychiku člověka, které mohou provádět jak státní orgány, tak i soukromé osoby. Při takovémto jednání se však od státu očekává, že zakročí.²⁰ Další specifickou obavou o život dítěte v zemi původu může být „nábor dětí do armády, obchodování s dětmi za účelem prostituce, sexuálního zneužívání; nucená práce nebo zohavování pohlavních orgánů u dívek.“²¹

Dítě či mladistvý nemůže být nucen k návratu do země původu, pokud by byly shledány okolnosti a důvodné obavy o život dítěte či mladistvého a to na základě jeho politického postoje, vyznání, rasy a národnosti či z důvodu příslušnosti k určité sociální skupině. Dítě - cizinec nesmí být vrácen do země původu mimo jiné ani v případě, kdy by mu hrozilo nelidské a ponižující zacházení, mučení či vykonání

¹⁷ OPU, 2009, Analýza: Postavení a ochrana nezletilých cizinců bez doprovodu v ČR

¹⁸ UNHCR, 1997, Směrnice o postupu při jednání s dětmi bez doprovodu žádajícími o azyl

¹⁹ OPU, 2009, Analýza: Postavení a ochrana nezletilých cizinců bez doprovodu v ČR

²⁰ OPU, 2008, Můj život v ČR

²¹ UNHCR, 1997, Směrnice politiky a postupů při jednání s dětmi bez doprovodu žádajícími o azyl, bod 8

trestu smrti. Je potřeba ověřit, aby pro dítě nevzniklo riziko zapojení se do ozbrojeného konfliktu nebo riziko násilí²². Dle článku 38 Úmluvy o právech dítěte musí státy, které jsou smluvními státy úmluvy, zajistit ochranu každému dítěti postiženému válečným konfliktem a zaručit, aby se žádné dítě mladší 15 let neúčastnilo bojových aktivit.²³ Non-refoulement, zásada nenavrácení, zavazuje smluvní státy Úmluvy o právním postavení uprchlíků, že „*nevyhostí jakýmkoli způsobem nebo nevrátí uprchlíka na hranice země, ve kterých by jeho život či osobní svoboda byly ohroženy na základě jeho rasy, náboženství, národnosti, příslušnosti k určité společenské vrstvě či politického přesvědčení.*“²⁴ Žadatelé o azyl nemohou být navraceni v případě probíhajícího válečného konfliktu v zemi.²⁵

Důležitá je komunikace s dítětem, pro zjištění jeho názorů a přání. Nutné je zajištění vhodného poradenství před navrácením do země původu. Dítě by nemělo být nuceno k návratu pracovníky ani rodinnými příslušníky.²⁶ Udělení statutu uprchlíka je závažnou překážkou pro návrat do země původu dítěte a tudíž i jeho sloučení s rodinou právě v zemi původu²⁷. I v případě možného navrácení do země původu musí být dodržována zásada nejlepšího zájmu dítěte.

2.5 Sloučení rodiny

Smluvní státy Úmluvy o právech dítěte musí, podle článku 5 úmluvy, respektovat rodičovskou odpovědnost, práva a povinnosti rodičů, které ke svým dětem mají. Státy musí umožnit rodičům výchovu jejich dětí, avšak toto právo rodičů není neomezené a platí pouze v případě, pokud je výchova dítěte v souladu s jeho zájmy a výchova v rodině je pro dítě vhodná. Výchova nesmí být vykonávána pomocí žádné formy krutého či ponižujícího zacházení, tvrdé disciplíny nebo násilí. Na druhé straně stojí snaha o zajištění rovnováhy ve výchově, a to rovnováha mezi právy dítěte a autoritou rodičů.²⁸ Dítě je povinno rodiče dostatečně respektovat, ctít a ve společné domácnosti

²² OPU, 2009, Analýza: Postavení a ochrana nezletilých cizinců bez doprovodu v ČR

²³ OSN, 1989, Úmluva o právech dítěte, článek 38

²⁴ OSN, 1951, Úmluva o právním postavení uprchlíků, kapitola V, článek 33, bod 1

²⁵ Kosař David a kolektiv, 2010, Zákon o azylu, §91

²⁶ UNHCR, 1997, Směrnice o postupu při jednání s dětmi bez doprovodu žádajícími o azyl

²⁷ UNICEF, 2007, Implementation handbook for the Convention on the Rights of the Child, strana 135-141

²⁸ OSN, 1989, Úmluva o právech dítěte, článek 5

pomáhat.²⁹ Rodičovské povinnosti jsou zmíněny také v článku 27 úmluvy, bodě 2, kde je uvedeno, že rodiče, popřípadě jiní zákonní zástupci dítěte, nesou v rámci svých možností prvotní odpovědnost za výchovu a vývoj dítěte a jsou zodpovědní za zabezpečení jeho životních podmínek. Práva a povinnosti rodičů vyplývající z Úmluvy o právech dítěte a musí být v souladu s nejlepšími zájmy dítěte.³⁰

Počátečním krokem při vyhledávání rodiny uprchlického dítěte a opětovného sloučení dítěte s rodiči je správná identifikace dítěte, jeho následná registrace a uspořádání a uschování veškerých jeho dokumentů. Tyto dokumenty musí být bezpečně uloženy, aby počáteční úmysl dítěti pomoci, dítěti neuškodil. Náhled do dokumentace dítěte mohou mít tedy pouze pověřené osoby, a to za určitým záměrem.³¹ Žádost o sloučení dítěte s rodinnými příslušníky se může podat i v případě vzdálenějších příbuzných dítěte. Tito příbuzní dítěte se musí nacházet na území některé ze zemí Evropy, a to s platným pobytem na tomto území. Závisí ovšem pouze na dané zemi, zda toto sloučení přijme nebo zamítne. Stát není povinen sloučení dítěte s tímto členem provést, ale v případě posouzení nejlepšího zájmu dítěte a zjištění, že tato osoba již o dítě pečovala a nebo se o něj může postarat v případě jeho příjezdu, může dítě s členy rodiny opětovně sloučit.³²

Pro splnění nejlepšího zájmu dítěte by proces sloučení rodiny neměl být prodlužován. Vstupní dokumenty do azylové země dítěte by měly být vydány hned, jakmile jsou rodiče dítěte nalezeni a je potvrzený jejich příbuzenský vztah s dítětem. Musí být provedena bezpečnostní opatření, že sloučení s členy rodiny je pro dítě bezpečné a dítě nebude tímto opětovným sloučením ohroženo.³³ Během vyhledávání rodinných příslušníků se musí dbát na správný postup, aby rodina nezletilého bez doprovodu rodičů nebyla vystavena nebezpečí v zemi původu. Proto je důležitá zásada důvěrnosti při shromažďování a zpracovávání informací a tím zabezpečení informací o dítěti a jeho rodině.³⁴

²⁹ David Roman, 1999, Práva dítěte, strana 150

³⁰ OSN, 1989, Úmluva o právech dítěte, článek 27

³¹ Valné shromáždění OSN, 2009, Směrnice o náhradní péči o děti, strana 11

³² Dublinská konvence, 1989, článek 4 a článek 9

³³ OSN, 1989, Úmluva o právech dítěte, článek 10

³⁴ UNHCR, 1997, Směrnice o postupu při jednání s dětmi bez doprovodu žádajícími o azyl

Získávání informací a názoru dítěte musí být konáno způsobem, který je pro dítě komfortní. Špatné vedení rozhovoru může dítěti navrátit bolestné vzpomínky při jeho odloučení od rodiny. I na základě reakcí dítěte během rozhovoru se dá možnost a vhodnost opětovného sloučení rodiny posoudit. Dítě má právo využít poradenství v azylové zemi. Je důležité zjistit, zda zájem obou stran o sloučení nadále trvá. Pokud se dítě během rozhovoru či poradenství se sociálním pracovníkem zmíní, že o sloučení s rodinou nemá zájem, tak sloučení rodiny nemusí být považováno za nejlepší postup.³⁵ Během vyhledání rodinných příslušníků dítěte bez doprovodu nebo vyřizování vstupních dokumentů rodičů do azylové země dítěte, musí být o dítě dočasně adekvátně postaráno. Dle článku 20 Úmluvy o právech dítěte nemůže být dítě ponecháno bez ochrany. Smluvní státy úmluvy se zavazují, že v případech odloučení dítěte od rodičů, poskytnou dítěti jistou náhradní péči.³⁶ V případě, že se nepodaří nalézt rodiče nebo jiné členy rodiny dítěte, tak je stát povinen dítěti poskytnout stejnou ochranu „jako každému jinému dítěti z jakéhokoli důvodu trvale nebo přechodně zbavenému své rodiny, jak je stanoveno touto úmluvou.“³⁷

Za účelem sloučení rodiny dostane rodinný příslušník dítěte vízum do aktuální země pobytu, ve které se dítě nachází a následně mu bude v této zemi udělena mezinárodní ochrana. Pokud má dítě v zemi azyl, i jeho rodinní příslušníci mají nárok na získání azylu v zemi. Pokud dítě v zemi získalo doplňkovou ochranu, tak rodinnému příslušníkovi dítěte bude také udělena doplňková ochrana.³⁸ Doplňkovou ochranu uděluje stát takovému jedinci, kterému by v zemi původu při jeho návratu hrozila vážná újma na zdraví, ale tento cizinec nespĺňuje podmínky k udělení azylu v hostitelské zemi. Doplňková ochrana je jedinci udělena na určitou dobu, například po dobu trvání násilí v zemi či ozbrojeného konfliktu, kdy by jedinci hrozila vážná újma na zdraví. Pokud po uplynutí určené doby doplňkové ochrany bude jedinec stále potřebovat ochranu od hostitelského státu a není reálná možnost bezpečného návratu do země původu, tak může být doplňková ochrana opět na dobu určitou prodloužena.³⁹

³⁵ UNHCR, 2008, Směrnice pro určování nejlepšího zájmu dítěte, bod 2, strana 23-25

³⁶ OSN, 1989, Úmluva o právech dítěte, článek 20

³⁷ OSN, 1989, Úmluva o právech dítěte, článek 22, bod 2

³⁸ Čížinský Pavel a kolektiv, 2012, Cizinecké právo

³⁹ Kosař David a kolektiv, 2010, Zákon o azylu, §53a a §14a

2.6 Práva a povinnosti rodičů

Dle článku 18 Úmluvy o právech dítěte se zaručuje, aby jednotlivé státy poskytovaly potřebnou pomoc rodičům nebo zákonným zástupcům dítěte, stejně tak jako nutná opatření při výchově, vývoji a odpovědnosti za jejich děti. Výchova dítěte by měla být vedena oběma rodiči a oba rodiče by měli mít za dítě odpovědnost.⁴⁰ Rodičovská odpovědnost zahrnuje péči o dítě, o jeho zdraví a vývoj - a to vývoj mravní, rozumový i tělesný. Rodič dítě zastupuje ve veškerých právních odpovědnostech až do nabytí jeho plnoletosti.⁴¹ Výchova dítěte vlastními rodiči také podporuje úctu ke kulturní totožnosti, k mateřskému jazyku či k vlastnímu náboženství. Každé dítě, ať se nachází v zemi s jinými tradicemi a náboženstvím, má právo být součástí menšiny v hostitelském státě, jak zaručuje článek 30 úmluvy.⁴²

Pro zdravý vývoj dítěte je potřebné obklopení rodinnými členy a citová vazba s rodinou, která je nutná pro socializaci dítěte, osvojování si společenských norem, uvědomování si životních hodnot nebo chování k ostatním lidem.⁴³ Dle článku 10 Úmluvy o právech dítěte má dítě, ale také rodiče dítěte, právo vstoupit na území státu, ve kterém se členové jeho rodiny nachází. Jelikož při výchově dítěte musí být opět naplněn jeho nejlepší zájem, sloučení dítěte s rodiči pobývajících v jiném státě je potřebný k naplnění tohoto úmyslu. Opětovné sloučení dítěte s rodinou je vhodné také pro vnitřní stabilitu dítěte.⁴⁴

Pokud rodinný příslušník dítěte nespĺňuje podmínky udělení mezinárodní ochrany, i tak je mu statut udělen,⁴⁵ protože „rodina je přirozenou a základní jednotkou společnosti a má právo na ochranu společností a státu.“⁴⁶ Rodina je považována jako jednotka a proto všichni její členové mají nárok na náležitou ochranu. Pro možnost udělení azylu rodičům musí být dítě mladší 18 let. Možnost sloučení rodiny by měla být i v případě dítěte azylanta, které je dítětem nemanželským nebo dítětem

⁴⁰ OSN, 1989, Úmluva o právech dítěte, článek 18

⁴¹ David Roman, 1999, Práva dítěte, strana 148

⁴² OSN, 1989, Úmluva o právech dítěte, článek 30

⁴³ UNHCR, 2008, Směrnice pro určování nejlepšího zájmu dítěte, bod 2, strana 23-25

⁴⁴ OSN, 1989, Úmluva o právech dítěte, článek 10

⁴⁵ Čížinský Pavel a kolektiv, 2012, Cizinecké právo

⁴⁶ OSN, 1966, Mezinárodní pakt o občanských a politických právech, bod 23.1

osvojeným.⁴⁷ Také preambule Úmluvy o právech dítěte charakterizuje rodinu jako jednotku ve společnosti, která je základním a přirozeným prostředím pro dítě, stejně jako pro její ostatní členy. Toto prostředí poskytuje blaho dítěti, rozvíjení jeho schopností a jeho osobnostní růst. Celá rodina jako kolektiv musí mít zaručenou potřebnou ochranu a nárok na poskytnutí pomoci k tomu, aby mohla řádně plnit své poslání.⁴⁸ Pro opětovné sloučení dítěte s rodinou by se mělo udělat maximum i v případě dlouhodobého odloučení členů. S kontaktem mezi dítětem a rodiči, stejně jako s pomocí při znovuobnovování rodinných vztahů, může dítěti pomoci pracovník organizace věnující se dětem.⁴⁹ Smluvní státy Úmluvy o právech dítěte dle článku 5 úmluvy musí respektovat rodičovská práva a povinnosti, které mají vůči dítěti. Tato práva se týkají nejen rodičů, ale také širší rodiny dítěte. K vedení dítěte k jeho rozvoji mohou být praktikovány místní a kulturní obyčeje, pokud tím není narušen nejlepší zájem dítěte.⁵⁰

V případě nemožnosti sloučení dítěte s rodinou v krátkém časovém intervalu, případně nezájmu a odmítnutí dítěte nebo rodiče o znovu sloučení, se za účelem splnění nejlepšího zájmu dítěte musí najít jiná řešení v poskytování péče tomuto nezletilému.⁵¹

⁴⁷ Kosář David a kolektiv, 2010, Zákon o azylu, §13

⁴⁸ UNICEF, 2007, Implementation handbook for the Convention on the Rights of the Child, strana 135-141

⁴⁹ UNHCR, 1997, Směrnice o postupu při jednání s dětmi bez doprovodu žádajícími o azyl

⁵⁰ OSN, 1989, Úmluva o právech dítěte, článek 5

⁵¹ Valné shromáždění OSN, 2009, Směrnice o náhradní péči o děti, strana 24

3. Proces azylového řízení

3.1 Identifikace a registrace dítěte

Nejdůležitějším krokem na počátku práce s uprchlickými dětmi je jejich identifikace, aby se dokázalo správně rozeznat, o koho se jedná. Identifikací dítěte se může zjistit, zda dítě nebylo uneseno, ztraceno či odloučeno od rodičů proti jeho vůli a zda jeho jméno není v registraci hledaných dětí ztracených svým rodinám. Proto jakmile je dítě nalezeno na území státu bez doprovodu, měly by se co nejrychleji zjistit okolnosti odloučení dítěte od rodičů a případně začít pátrat po rodičích dítěte či jeho dalších příbuzných. Při hledání rodinných členů dítěte je možné využít pomoci neziskových organizací. Z důvodu možného sloučení rodiny se ztraceným dítětem je vyhovující vést elektronický registr každého dítěte, který bude pravidelně doplňován o nové informace. Identifikaci lze provést pořízením fotografie, otiskem prstů, DNA rozboru nebo jednoduše identifikačními doklady. Během identifikace je potřebné ověřit totožnost dítěte: jeho jméno, příjmení, zemi původu, odkud dítě přichází. Registraci dítěte kontrolují pověřené organizace nebo státní úřady. Sledování jednotlivých dětí, ale i cílové skupiny dětí bez doprovodu, může zaručit ochranu před jakoukoli formou zneužití dítěte. V případě nezletilých bez doprovodu se zjišťuje, za jakých okolností a kde bylo nalezeno.⁵² Některé děti se již mohou na území státu nacházet delší dobu před jejich nalezením. Převážně malé děti mohou být nalezeny v nemocnicích, na klinikách, v ústavech pro děti nebo na ulicích.⁵³ Migrující ženy a děti, které nemají doklady potvrzující jejich totožnost jsou náchylnější ke zneužití převaděči, obchodování s lidmi, zneužívání a vykořisťování.

Děti, které jsou na území azylové země samy, mohly přijet bez doprovodu rodičů či jiných rodinných příslušníků. Děti také mohou být ztraceny, ale přitom se jejich rodiče mohou nacházet na území jiného evropského státu. Odloučení dítěte od rodiny může nastat z důvodu špatné organizace v evropských zemích, které nestíhají situaci bezpečně zvládat kvůli nátlaku počtu uprchlíků a jejich záchrany, přeplněným uprchlickým táborem či panice vznikající například při uzavírání hranic sousedních států. Dítě může být v takové situaci odděleno například humanitárním pracovníkem

⁵² UNHCR, 1997, Směrnice o postupu při jednání s dětmi bez doprovodu žádajícími o azyl

⁵³ UNHCR, 1994, Refugee Children: Guidelines on Protection and Care, strana 121-129

nebo dobrovolníkem během poskytování pomoci. Prevence poskytovaná dobrovolníky může zabránit ztracení dítěte rodičům. Dobrovolníci mohou pomoci například osamělému rodiči, který migruje s jedním či s více dětmi.⁵⁴

Jak je zmíněno výše, zjišťují se informace o rodinných příslušnících: v jaké zemi se momentálně nachází, zda jim byl udělen azyl v některé zemi, do které může být dítě bez doprovodu po provedení potřebných náležitostí převezeno, či zda jsou rodiče stále v zemi původu. Kromě podrobných informací o rodičích, sourozencích a příbuzných dítěte se také zaznamenávají informace o osobách, které jsou pro dítě nějakým způsobem důležité. Mohou to být rodinní známí nebo vzdálení příbuzní nacházející se na území státu, kde se momentálně dítě nachází. Tyto osoby by se o dítě bez doprovodu mohly dočasně během azylového řízení postarat. Do záznamu o dítěti se vyplňují informace o tom, jak bylo odloučeno od rodiny, ale také podrobné informace o jeho životě v zemi původu, jak žilo před odloučením od rodičů a jaký je jeho život nyní⁵⁵. Zaznamenávají se informace o osobní minulosti dítěte⁵⁶. Dítě nemůže být násilně a proti jeho vůli odděleno od svých rodičů. Takový akt by mohl být nezbytný pouze v případě, pokud by toto oddělení dítěte a rodičů bylo míněno jako nejlepší zájem dítěte.⁵⁷

3.2 Ověřování totožnosti

Totožnost dítěte může být složitější dohledat, protože mnoho uprchlických rodin přijíždí do azylových zemí bez cestovních či jiných dokladů. Tato problematika se také týká nezletilých uprchlíků bez doprovodu.⁵⁸ Cestovní doklad nebo průkaz totožnosti zjednodušují celý proces identifikace. Přijet na území azylové země bez identifikačních dokladů může být plánované. Uprchlík se může prohlašovat za občana jiné země než skutečné země původu či za účelem jistoty získání mezinárodní ochrany.⁵⁹ Jedinec může cestovní pas nebo jiné identifikační dokumenty zničit, a tím ztížit proces zjišťování informací o jeho osobě. Za tímto účelem mohou mladiství

⁵⁴ UNHCR, 1994, *Refugee Children: Guidelines on Protection and Care*, strana 121-129

⁵⁵ UNHCR, 1997, *Směrnice o postupu při jednání s dětmi bez doprovodu žádajícími o azyl*

⁵⁶ UNHCR, 1994, *Refugee Children: Guidelines on Protection and Care*, strana 121-129

⁵⁷ OSN, 1989, *Úmluva o právech dítěte*, článek 9

⁵⁸ EMN, 2015, *Policies, Practices and Data on Unaccompanied Minors in the EU Member States and Norway*

⁵⁹ EMN Study, 2015, *Policies, Practices and Data on Unaccompanied Minors in the EU Member States and Norway*

cestovat také na falešný pas s pozměněnými důležitými údaji.⁶⁰ Plánované nedoložení identifikačních dokladů může být i kvůli zletilosti, kterou mladiství popírají.

Z důvodu některých výhod, které jsou určené pro děti, se mladí dospělí jedinci prohlašují za nezletilé. Naopak pro možnost pohybu a svobody se některé děti samy zplnoletí a uvádějí věk starší, než jaký skutečně je.⁶¹ Jedincům, kteří ještě nedosáhli věku 18 let, je v azylovém řízení věnována větší pozornost a státy jsou povinny se o tyto děti postarat. Nezletilý tak získává zvýšenou ochranu, ale také ubytování a vzdělávání.⁶² Na druhou stranu uprchlíci přijíždějí bez dokladů z důvodu, že žádný cestovní pas zařízený nemají, cestou se doklady či dokumenty potvrzující totožnost ztratily nebo doklady nechali v zemi původu. Mladiství většinou odchází ze země původu se souhlasem svých rodičů, kteří sami ale v rodné zemi zůstávají.

Mladistvý uprchlík se může za dítě jen vydávat pro nabytí benefitů během azylového řízení. Je-li důvodné podezření, že skutečný věk mladistvého je vyšší než jím věk udávaný - tedy není mladší 18 let, je potřeba jeho tvrzení prověřit. Ověření věku mladistvého se provádí vykonáním lékařského vyšetření. Toto lékařské vyšetření a pohovor s psychologem posoudí vyspělost dítěte a skutečný věk je alespoň přibližně určen. Mladistvý/dospělý by měl být informován o účelu a způsobu provedení tohoto lékařského vyšetření. Jedinec by měl být také seznámen o eventuelních dopadech při odmítnutí tohoto vyšetření a možných následcích na posouzení jeho žádosti o mezinárodní ochranu. Mladistvý by měl být v případě odmítnutí lékařského vyšetření za účelem určení skutečného věku považován za dospělého jedince. Avšak případné zamítnutí žádosti mladistvého o mezinárodní ochranu by nemělo být založeno pouze na jeho odmítnutí tohoto lékařského vyšetření.⁶³ Děti by neměly být podrobovány výslechům a vyšetřování, kterými by mohlo být poškozeno jejich psychické zdraví.⁶⁴ Lékařské vyšetření za účelem určení věku mladistvého by se mělo provést pouze po souhlasu jedince s tímto vyšetřením. Veškeré informace musí být žadateli o mezinárodní ochranu vysvětleny v rodném jazyce, případně v jazyce, ve kterém

⁶⁰ Kosař David a kolektiv, 2010, Zákon o azylu, §16

⁶¹ EMN Study, 2015, Policies, Practices and Data on Unaccompanied Minors in the EU Member States and Norway

⁶² Agentura Evropské unie pro základní práva, 2014, Příručka o evropských právních předpisech v oblasti azylu, hranic a přistěhovalectví

⁶³ Kosař David a kolektiv, 2010, Zákon o azylu, §89.3 a §89.4

⁶⁴ UNICEF, 2007, Implementation handbook for the Convention on the Rights of the Child, strana 35-43

plynně hovoří.⁶⁵ Při posuzování věku je nutné brát v potaz také fyzický vzhled mladistvého a jeho psychologickou zralost. Pokud vyšetření neprokáže věk dítěte a věk je stále není přesný, mělo by se tvrzení o věku mladistvého uvěřit.⁶⁶

3.3 Pohovor

Při práci s dítětem je důležité zajímat se o jeho individuální potřeby, jeho touhy a přání. Pracovník, který s dítětem pohovor provádí musí být dostatečně vzdělaný a školený. S dětskými uprchlíky pracuje kvalifikovaný personál včetně sociálních pracovníků, psychologů a lékařů, ale také rehabilitačních pracovníků, poskytující jedincům potřebnou a efektivní péči. S uprchlíky dále pracují neziskové organizace a vládní orgány.⁶⁷ Dle článku 12 Úmluvy o právech dítěte má každé dítě právo vyjádřit svůj názor, na který by měl být brán potaz s ohledem na jeho věk. Právě při provádění rozhovoru či během sezení dítěte s pracovníkem, může pracovník předběžně posoudit zralost dítěte a také jeho emocionální a mentální vývoj. Při rozhovoru s dítětem je třeba používat slova a jazyk přiměřený jeho věku a vývojovému stupni.⁶⁸ Pracovník by se měl zeptat také na jeho sny a plány do budoucnosti. Každé dítě podává informace jinak, protože každé z nich vnímá situaci odlišně. Příkladem rozdílné interpretace mohou být problémy v zemi jeho původu, kdy mladší děti nemusí znát či chápat souvislosti probíhajících konfliktů, popřípadě mít jen omezenou znalost o aktuální situaci v zemi původu. Starší děti, ač situaci nerozumí dostatečně, mohou opakovat slova dospělých, říkat naučené fráze, aniž by si dokázaly spojit politické, historické či kulturní souvislosti konfliktu či problému v zemi. Pro dítě může být problém vysvětlit informaci nebo příběh ve správně časové posloupnosti nebo říkat informace podrobně a přesně. Jednotlivé úseky příběhu, které se mu nemusí zdát důležité, přestože mohou být důležitým faktem pro pracovníky, může dítě vypustit. Pracovník musí dítěti přizpůsobit vedení pohovoru tak, aby dítě dokázalo své názory smysluplně vyjádřit a zároveň se cítilo bezpečně. Délka pohovoru by měla odpovídat možnostem, vyspělosti, věku a psychickému stavu dítěte. Pro děti s traumatickými zážitky by sociální pracovník měl použít jiné speciální metody. Během pohovoru

⁶⁵ European Council on Refugees and Exiles, 2014, Information Note od Directive 2013/32/EU of the European Parliament and of the Council of 26 June 2013 on common procedures for granting and withdrawing international protection

⁶⁶ UNHCR, 1997, Směrnice o postupu při jednání s dětmi bez doprovodu žádajícími o azyl

⁶⁷ tamtéž

⁶⁸ OSN, 1989, Úmluva o právech dítěte, článek 12

mohou být využity například metody kreslení, doplňování vět pracovníka dítětem nebo různých her. K pohovoru s traumatizovanými dětmi by měli být pozváni odborníci, protože tyto děti mohou mít horší kvalitu vyjadřování, nedostatečné znalosti s řešením problému a vše se jim může zdát velmi složité. Je důležité docílit vhodného prostředí, které bude přátelské a důvěryhodné. Přítomnost pracovníků, které dítě zná, by mohlo pro dítě umožnit příjemnější atmosféru. Naopak, pokud se v místnosti nacházejí neznámé osoby, může to u dítěte vyvolat strach. I proto je lepší, aby dítě bylo v kontaktu s omezeným počtem sociálních pracovníků, aby si s nimi mohlo vytvořit vztah. Před rozhovorem musí být dítě informováno, že má možnost během rozhovoru odmítnout otázky, které mu jsou nepříjemné a nemusí na ně odpovídat. Aby dítě nebylo stresováno častými pohovory, je nutné si informace ujasňovat a ověřovat, zda jsou pravdivé.⁶⁹ U pohovoru s dítětem či mladistvým by pracovník měl vědět o historii dítěte a veškerých stresových faktorech, které jedinec mohl zažít, protože nevědomost pracovníka by mohla narušit průběh pohovoru.⁷⁰

Komunikace mezi dítětem a pracovníkem závisí nejen na osobnostních charakteristikách, ale také na řadě fyzických, sociálních a kulturních aspektů a kapacit. Dítě má právo vědět o veškerých informacích týkajících se jeho pobytu v hostitelské zemi, o možnosti podání žádosti o mezinárodní ochranu a o i následcích jeho počínání. Pokud dítě či mladistvý výslovně neprojeví souhlas, aby bylo jednání vedeno v jiném jazyce který ovládá, musí být řízení vedeno výhradně v jazyce mateřském.⁷¹ Pro komunikaci dítěte a profesionála je potřeba přítomnost tlumočnicka, který dítěti tlumočí do jeho rodného jazyka. Kromě bezchybné jazykové znalosti by ale tlumočníci měli být speciálně vyškoleni v sociální oblasti, právech dětí a v oblasti azylového řízení. Tlumočníci musí být nestranní, nerozšiřovat důvěrné informace a jednat s dítětem dostatečně citlivě. Ideální by bylo, pokud by s dítětem mohl pracovat stejný tlumočnick po celou dobu azylového řízení. Uprchlíkové děti mohou mít problémy s navazováním nových vztahů a bývají nedůvěřivé.⁷² Navíc, tlumočnick by již znal informace o dítěti, byl by seznámen s jeho problémy a nemusel by společně

⁶⁹ UNHCR, 2008, Směrnice pro určování nejlepšího zájmu dítěte, strana 41-44

⁷⁰ Agentura Evropské unie pro základní práva, 2014, Příručka o evropských právních předpisech v oblasti azylu, hranic a přistěhovalectví

⁷¹ EMN, 2015, Policies, Practices and Data on Unaccompanied Minors in the EU Member States and Norway

⁷² UNHCR, 2008, Směrnice pro určování nejlepšího zájmu dítěte, strana 41-44

s pracovníkem znovu načínat již dříve řešená témata, opakovat informace a znovu se dítěte ptát na otázky, které ho mohou stresovat. Dítě by mělo mít nárok na odmítnutí tlumočnicka a poskytnutí jiného v případě, že nerozumí jeho překladu nebo s ním není spokojeno. Právě přesnost a správnost tlumočených informací jsou základem pro další postup v řízení. Uprchlík má nárok na tlumočnicka stejného pohlaví, pokud by mu tím byl pohovor pohodlnější a příjemnější.⁷³ Poskytování informací a služeb dítěti, stejně jako způsob a kvalita těchto informací, musí být realizováno tak, aby důstojnost jedince a jeho základní práva a svobody byly dodrženy. Vztah mezi dítětem a pracovníkem by měl být založen na vzájemné důvěře a spolehlivosti.

Pro snadnější a přehlednější práci s dítětem je důležité podrobné vedení složek a spisů dětí a mladistvých s veškerými potřebnými dokumenty či zjištěnými informacemi. Tyto přehledné složky navíc urychlují další kooperaci s dítětem, ať se stejnými tak s novými pracovníky. Systematicky se musí dokumentovat kroky v postupu procesů a rozhodnutí s dětmi bez doprovodu. Veškerá dokumentace o dítěti je jen v jedné složce, ke které mají přístup jen oprávnění pracovníci. Toto opatření je proti možnosti uniknutí nashromážděných informací o dítěti, které by mohlo ohrozit nejen bezpečí dítěte, ale také jeho příbuzných.⁷⁴ Zajištěno by také mělo být bezpečné předávání dokumentace o dítěti, a to pouze oprávněným osobám nebo organizacím.

3.4 Nezletilí bez doprovodu

Děti bez doprovodu, stejně jako děti obecně, jsou jedinci s mimořádnou potřebou ochrany. Je potřeba hledat a neustále pracovat na nejlepších způsobech řešení ochrany uprchlických dětí. Za nezletilé dítě bez doprovodu se považuje „*cizinec ve věku 15 až 18 let, který přicestuje na území bez doprovodu zletilé osoby odpovídající za něj podle právního řádu platného na území státu, jehož občanství cizinec mladší 18 let má, nebo v případě, že je osobou bez státního občanství, na území státu jeho posledního bydliště, a to po takovou dobu, po kterou se skutečně nenachází v péči takové osoby; nezletilým cizincem bez doprovodu se rozumí i cizinec mladší 18 let, který byl ponechán bez doprovodu poté, co přicestoval na území.*“⁷⁵

⁷³ OPU, 2008, Můj život v ČR

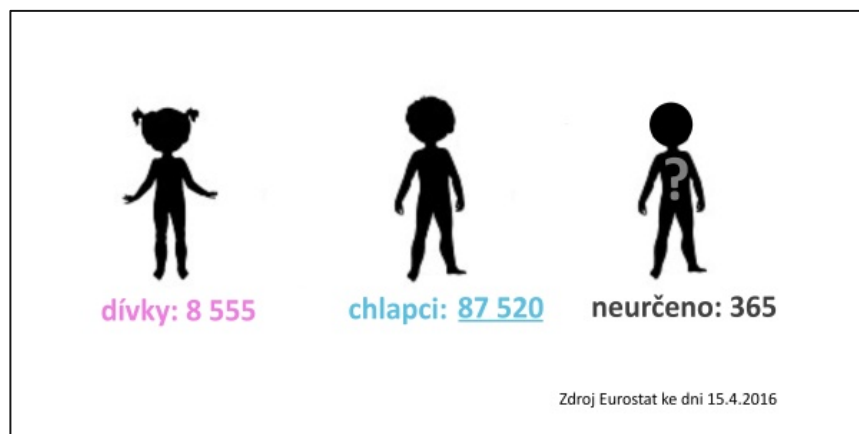
⁷⁴ UNHCR, 2008, Směrnice pro určování nejlepšího zájmu dítěte, strana 41-44

⁷⁵ Zákon 326/1999Sb o pobytu cizinců k 1. 1. 2016, §180c, strana 164-165

Pro cílovou skupinu by neměl být používán termín sirotek, což je dítě, jemuž zemřeli oba rodiče. Termín nezletilý bez doprovodu je termínem přesnějším, protože smrt rodičů nemusí být během uprchlické situace značně prokazatelná. Po registraci dítěte a po získání potřebných dokumentů a dalších informacích je možná realizace vyhledávání členů rodiny a případně potvrzení jejich úmrtí.⁷⁶ Někteří rodiče ale mohli nechat děti samotné v azylové zemi a sami se navrátili do země původu, případně se usídlili v jiné zemi.⁷⁷

Nejpočetnější skupinou nezletilých dětí bez doprovodu na území Evropské unie jsou děti a mladiství ve věku od 14 do 17 let.⁷⁸ Děti v tomto věku zvládají cestovat samy, proto jsou nejpočetnější věkovou skupinou z celku dětí bez doprovodu. Děti mladší 12 let mohou být děti, které se rodičům ztratily, nebo jejichž rodiče cestou do azylové země zemřeli. Děti mohou cestovat také s příbuznými nebo známými, jelikož jim nikdo v zemi původu z rodinných příslušníků nezbyl. Nezletilí bez doprovodu jsou častěji chlapci než dívky.

Graf č. 2: Genderové rozdělení nezletilých uprchlických dětí bez doprovodu žádajících o mezinárodní ochranu na území Evropy

⁷⁶ UNHCR, 1994, Refugee Children: Guidelines on Protection and Care, strana 121-129

⁷⁷ tamtéž

⁷⁸ Nejpočetnější skupinou nezletilých uprchlíků bez doprovodu jsou mladiství ve věku od 16 do 17 let, jejichž počet je 54 820 jedinců a dětí ve věku 14-15 let je na území evropských států 28 985. Děti ve věku 14 let a mladších 14 let se na území Evropy nachází 12 450. Nicméně se jedná pouze o registrované jedince, kteří v některé z evropských zemích zažádali o mezinárodní ochranu. Mnoho dětí se na území Evropy nachází neidentifikovaných. Zdroj: Eurostat, Asylum applicants considered to be unaccompanied minors, ke dni 15. 4. 2016

Z důvodu zranitelnosti a zvláštních podmínek dětí žádajících o azyl by jim podmínky a pobyt v zemi neměl být ztěžován a měl by být brán zvláštní potaz na jejich péči a ochranu. Azylové řízení by mělo být upřednostněno a spěšně spravedlivě rozhodnuto. Azyl podle §12 zákona o azylu získá každý cizinec, který prokáže důvodné obavy žít v zemi původu a žádá o ochranu v azylové zemi. Jedinec tedy dosvědčí, že je „pronásledován za uplatňování politických práv a svobod, nebo má důvodný strach z pronásledování z důvodu rasy, pohlaví, náboženství, národnosti, příslušnosti k určité sociální skupině nebo pro zastávání určitých politických názorů ve státě, jehož občanství má, nebo v případě, že je osobou bez státního občanství ve státě jeho posledního trvalého bydliště“.⁷⁹ Jedná se o český zákon o azylu, jehož definice vychází z Ženevské úmluvy o ochraně uprchlíků z roku 1951. Uvedené důvody jsou důvody k udělení azylu. Opuštění země z důvodu dlouhotrvajícího konfliktu, přírodní katastrofy nebo chudoby, jsou důvody k udělení doplňkové ochrany.

Pokud se rodina dítěte nachází v jiné azylové zemi, než ve které bylo dítě bez doprovodu nalezeno, mělo by se co nejdříve pokusit o znovu sloučení rodiny s dítětem. O tomto sloučení rozhoduje azylový stát, ve kterém se rodiče dítěte nachází.⁸⁰ V zemích zmítané válkou je běžný nábor nezletilých chlapců na vojny. V nedemokratických zemích jsou jedinci trestaní kolektivní vinou, trestané je tvoření opozice vlády. Proto mohou být děti rodiči nuceny odejít ze země pro vidinu jednodušší budoucnosti v azylové zemi.

Opatrovník

Vlády azylových zemí mají právní odpovědnost za dítě bez doprovodu nacházející se na jejich území. Dítě i mladistvý je v zemi zapojený do právních řízení týkajících se jeho žádosti o mezinárodní ochranu. K procesu těchto řízení nezletilí jedinci potřebují zákonného zástupce, který by obhajoval jejich zájmy.⁸¹ Každému jedinci, který nedosáhl věku 18 let a pobývá na území azylové země bez doprovodu rodičů nebo zákonných zástupců, musí být udělen opatrovník. Dítě bez doprovodu patří do ohrožené skupiny a je zranitelný tím, že se nachází v azylové zemi sám, bez patřičné ochrany a péče, kterou má rodič nebo zákonný zástupce dle práva nebo zvyku dítěti

⁷⁹ Pavel Čížinský a kolektiv, 2012, Cizinecké právo, strana 181, důvody udělení azylu

⁸⁰ UNHCR, 1997, Směrnice o postupu při jednání s dětmi bez doprovodu žádajícími o azyl

⁸¹ UNHCR, 1994, Refugee Children: Guidelines on Protection and Care, strana 121-129

poskytovat. Tento poradce je nezletilému dítěti určen, aby chránil jeho práva. Opatrovník dítě zastupuje ve veškerých právních úkonech a hájí nejlepší zájmy dítěte, protože dítě není právně samostatné před navršením věku 18 let. Proto, aby mohla tato dítěti udělená osoba chránit nejlepší zájem dítěte, by měla dobře a podrobně znát jeho situaci.⁸² Opatrovník by měl být dítěti bez doprovodu přidělen co nejdříve po jeho identifikaci. Opatrovník by měl mít právní, sociální a psychologické znalosti. Také by měl znát potřeby dítěte, mít znalosti z oblasti péče o dítě a dokázat zajistit ochranu jeho zájmů.⁸³ Kromě těchto kvalit by opatrovník dítěte měl mít alespoň minimální znalost o uprchlictví a perfektní znalost cizineckého práva, lidských práv a práv uprchlíků. Opatrovník chrání zájmy dítěte během celého procesu azylového řízení a během pobytu na území azylové země, a to až do okamžiku realizace trvalého řešení situace dítěte.⁸⁴ V případě, že jedinec není spokojený s učiněným výběrem opatrovníka, měl by mít právo na jeho výměnu.⁸⁵ Opatrovník by měl dítěti zajistit konkrétní formu ochrany, která bude v souladu s Úmluvou o právech dítěte⁸⁶.

Opatrovníkem může být příbuzný nezletilého bez doprovodu, který má přednost před cizím člověkem. Pokud na území azylové země nemá nezletilý žádné rodinné příslušníky nebo z určitých důvodů tito příslušníci nemohou být opatrovníkem, tak může funkci opatrovníka dítěte vykonávat cizí osoba.⁸⁷ Opatrovníkem může být například ředitel nebo pracovník zařízení, ve kterém je dítě umístěno. Opatrovník se nezletilému dítěti bez doprovodu ustanovuje jen na přechodné období.⁸⁸ Od věku 18 let, případně 19 let, je mladistvý způsobilý k právním úkonům, opatrovníka už nepotřebuje a může jednat samostatně.⁸⁹

Opatrovník s dítětem konzultuje jeho se týkající záležitosti a radí mu během hledání trvalých řešení a jejich realizace. Způsob jednání opatrovníka s dítětem by měl odpovídat věku dítěte. Každý jedinec by měl být informován o postupech, různých rozhodnutích, procesech, ale také důsledcích jeho rozhodování. Vždy by měla být

⁸² UNHCR, 1997, Směrnice o postupu při jednání s dětmi bez doprovodu žádajícími o azyl

⁸³ UNHCR, 2008, Směrnice pro určování nejlepšího zájmu dítěte, strana 15-17

⁸⁴ UNHCR, 1997, Směrnice o postupu při jednání s dětmi bez doprovodu žádajícími o azyl

⁸⁵ Kosář David a kolektiv, 2010, Zákon o azylu, §92a

⁸⁶ UNHCR, 2008, Směrnice pro určování nejlepšího zájmu dítěte, strana 15-17

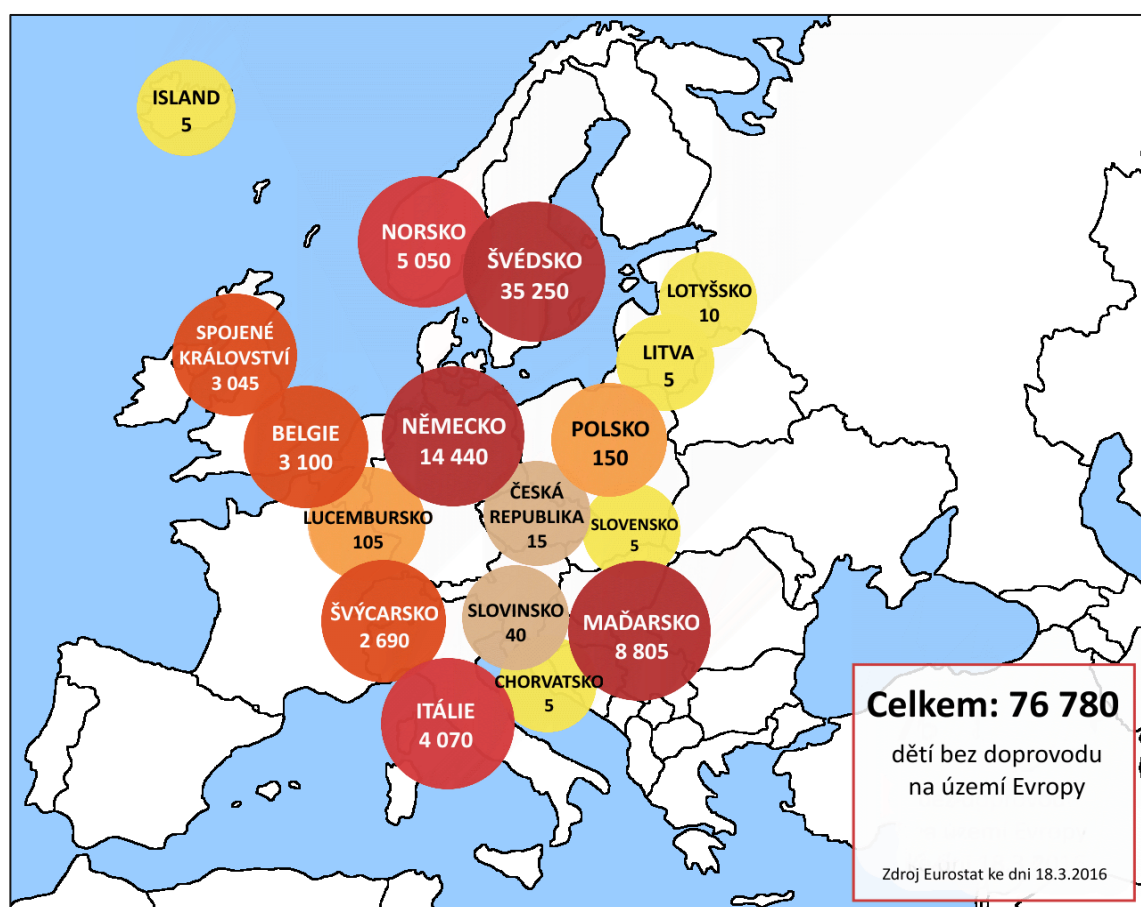
⁸⁷ Kosář David a kolektiv, 2010, Zákon o azylu, §89

⁸⁸ OPU, 2009, Postavení a ochrana nezletilých bez doprovodu v ČR

⁸⁹ Kosář David a kolektiv, 2010, Zákon o azylu, §92

posuzována situace dítěte, jeho kultura, zvyky a osobní historie. Je nutné zabezpečit, aby dítě mělo náležitého právního zástupce, který bude jedince obhajovat během azylového řízení. Tato služba, která je pro dobro a zájem dítěte, by měla být bez poplatků. Rozhodnutí azylového řízení musí být v souladu s veškerými právy dítěte. Toto rozhodnutí musí být přijaté až po posouzení individuálních potřeb dítěte.⁹⁰

Graf č. 3: Počet nezletilých uprchlických dětí bez doprovodu v jednotlivých zemích Evropy⁹¹

⁹⁰ UNHCR, 1997, Směrnice o postupu při jednání s dětmi bez doprovodu žádajícími o azyl

⁹¹ Počet nezletilých dětí bez doprovodu na území České republiky, tj. 5 dětí bez doprovodu, se týká pouze jedinců, kteří na území České republiky požádali o mezinárodní ochranu a tím byli evidováni ve statistikách Ministerstva vnitra ČR. Ovšem statistické údaje Úřadu pro mezinárodní ochranu dětí k 31. 12. 2015 uvedlo, že celkový počet zjištěných nezletilých uprchlíků bez doprovodu byl 153 dětí. Tito jedinci v České republice nepožádali o mezinárodní ochranu a jejich druh pobytu v Zařízení pro děti – cizince byl jiný. Nejvíce se jednalo o uprchlické děti ze Sýrie (42 dětí) a Afghánistánu (81 dětí). Dle pohlaví se jedná o 146 chlapců a 7 dívek. Nejmladším dětem bylo 11 let. Nejfrekventovanějším věkem NBD byl 15, 16 a 17 let. 72 dětí ze zařízení uteklo. (Zdroj: JUDr. M. Nováková, Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí, 13. 1. 2016)

3.5 Zajištění ochrany nezletilým bez doprovodu

Každé dítě potřebuje mít ke správnému vývoji pocit jistoty a bezpečí a měla by mu být poskytována adekvátní péče. Jelikož děti bez doprovodu bývají již nějakou dobu bez péče rodičů, chybí jim stálé a chráněné prostředí v okolí jedinců, kteří se o něj mohou a chtějí postarat. Každý stát by měl podporovat opětovné navrácení dítěte do vlastní rodiny. Měl by měl být nalezen nejvhodnější způsob náhradní péče o jedince, jehož rodiče se nepodařilo dohledat nebo jehož rodiče zemřeli a dítě nemá jinou osobu, která by se o něj postarala. Hledání nejlepšího a nejvhodnějšího způsobu, jak se o dítě postarat se týká i jedince, jehož rodiče nechtějí opustit zemi původu a přijet do azylové země dítěte, aby o něj pečovali.

Děti se na území azylového státu mohou nacházet bez doprovodu rodičů, a to buď trvale nebo dočasně zbavené rodinné péče. Děti mají dle článku 20 Úmluvy o právech dítěte nárok na zvláštní ochranu a pomoc ve státě, ve kterém se nacházejí.⁹² Tato ochrana může záviset na možnostech daného státu nebo na národních tradicích.⁹³ Pro splnění nejlepšího zájmu dítěte je nutné, aby se otázka výchovného opatření dítěte bez doprovodu vyřešila v co možná nejkratší době. Uprchlíké dítě by mělo být chráněno, a mělo by o něj být pečováno tak, jako by bylo pečováno o dítě se státním občanstvím dané země v případě jeho odloučení od rodičů.⁹⁴ Pracovníci pracující s dítětem by měli zvládnou službu dítěti zprostředkovat, ne ji pouze nabízet. Správná komunikace s dítětem je velmi důležitá, protože shromažďování informací o dítěti je důležité pro určení jeho nejlepšího zájmu. Při procesu umístění dítěte do výchovné instituce nebo do náhradní rodiny je nutné znát původ dítěte, jeho citové vazby, schopnosti i zájmy. Dále by se zásadně měly posuzovat individuální potřeby dítěte. Pohlédnout by se mělo na aktuální situaci dítěte, rodinnou historii, osobnostní aspekty a sociální situaci. Uprchlíké děti často ztrácí svou identitu, jejich situace a budoucnost je nestabilní, psychika dítěte může být značně narušena. Jednotná a kolektivní řešení, například

⁹² OSN, 1989, Úmluva o právech dítěte, článek 20

⁹³ Dítě může být předáno do výchovy na základě systému Kafala, což je nejčastěji využívaný způsob péče o migrantské děti bez rodiny. Tento systém zmiňuje článek 20, bod 3: „*Tato péče může mezi jiným zahrnovat předání do výchovy, institut kafala podle islámského práva, osvojení a v nutných případech umístění do vhodného zařízení péče pro děti. Při volbě řešení je nutno brát v ohled žádoucí kontinuitu ve výchově dítěte a na jeho etnický, náboženský, kulturní a jazykový původ.*“

⁹⁴ Valné shromáždění OSN, 2009, Směrnice o náhradní péči o děti, strana 3

u institucionalizace, nejsou v rámci nejlepšího zájmu dítěte vhodná.⁹⁵ Avšak realita dle zprávy ze zasedání Výboru pro práva dítěte ukazuje, že takovéto kolektivní jednání existuje. Důvodem je například nedostatek času, nedostatek pracovníků či nedostatek rodin nebo prostorů k umístění dítěte.⁹⁶ Každá úvaha a následné rozhodnutí o umístění dítěte by mělo být posuzováno individuálně, protože každé dítě má jiné potřeby.⁹⁷

Děti, které mají být umístěné do náhradní péče mohou být děti osiřelé, týrané nebo zneužívané či traumatizované. Uprchlíkové děti navíc pocházejí z jiného etnika, jsou jiné rasy a mohou mít odlišnou víru. Získané poznatky o dítěti jsou informace důvěryhodné. Pracovník může dítě pozorovat, zeptat se ho na osoby, které by byly ochotny se o něj postarat. Pracovník si o vhodnosti náhradní rodinné péče nebo ústavní péče může promluvit s lidmi z okolí dítěte, jako jsou jeho pečovatelé, přátelé, učitelé, ale také jemu přidělený opatrovník.⁹⁸ Děti a mladiství mohou mít mnoho špatných zážitků. Někteří z nich mohli zažít utrpení nebo ponižování a to buď v zemi původu, na cestě do azylové země, případně v nové azylové zemi. Takové vzpomínky mohou narušovat psychiku dítěte, stejně jako jeho schopnost věřit ostatním⁹⁹. Dítě by mělo být přednostně umístěno ke vzdáleným příbuzným – prarodičům, strýcům a tetám, nebo starším sourozencům. V případě nemožnosti dítě umístit do rodiny, k jeho známým či příbuzným, mělo by být umístěno do náhradní rodinné péče s podmínkou, že musí být brán patřičný potaz na etnický původ, kulturu, jazyk a náboženství dítěte.¹⁰⁰ Posledním řešením zaopatření dítěte by měla být instituce pečující o děti¹⁰¹. Pozitivem umístění dítěte k příbuzným, blízkým osobám či do rodin ze stejné komunity je známé prostředí, lidé, kultura a zvyky. Pro větší efektivitu programu umístění nezletilých bez doprovodu z ústavních zařízení do pěstounské péče by měl být kladem důraz na to, aby děti žily v etnicky a kulturně stejném či podobném prostředí. Je důležité, aby byla zachována identita dítěte či mladistvého, která je mu

⁹⁵ UNICEF, 2007, Implementation handbook for the Convention on the Rights of the Child, strana 277-290

⁹⁶ Výbor pro práva dítěte, Zpráva o čtyřicátém zasedání, září 2005, CRC / C / 153, odst. 665, 667 a 668

⁹⁷ UNHCR, 2008, Směrnice pro určování nejlepšího zájmu dítěte

⁹⁸ tamtéž

⁹⁹ Matějček Zdeněk a kolektiv, 2002, Osvojení a pěstounská péče, strana 10-37

¹⁰⁰ OSN, 1989, Úmluva o právech dítěte, článek 30

¹⁰¹ OSN, 1986, Deklarace sociálních a právních principů ve vztahu k ochraně a prospěchu dětí se speciálním odkazem na národní a mezinárodní pěstounskou péči a adopci, článek 4

garantována Úmluvou. V článku 30, Úmluvy o právech dítěte, je zmíněno, že: „v těch státech, v nichž existují etnické, náboženské nebo jazykové menšiny nebo osoby domorodého původu, nesmí být dítěti náležejícímu k takové menšině nebo domorodému obyvatelstvu odpíráno právo společně s příslušníky své skupiny užívat vlastní kultury, vyznávat a praktikovat své vlastní náboženství a používat svého vlastního jazyka.“¹⁰²

Dítě může být umístěno do pěstounské péče osobě blízké, aby nemuselo pobývat v ústavním zařízení. Svěřeno by ale mělo být do jejich péče formálně.¹⁰³ I přes fakt, že se jedná o prostředí a společnost, které je dítěti známé, je třeba rodinu důkladně prošetřit. Prošetření zabrání tomu, aby dítě bylo v rodině zanedbáváno či zneužíváno.¹⁰⁴ Pokud je dítě zbaveno rodinného prostředí, ať už trvale nebo jen dočasně, musí stát dítěti pro splnění nejlepšího zájmu zajistit zvláštní ochranu a pomoc.¹⁰⁵ V Deklaraci práv dítěte je o ochraně dítěte napsáno: „*dítě požívá zvláštní ochrany. Zákon a ostatní opatření necht' mu poskytují příležitost i prostředky k tomu, aby se mohlo rozvíjet fyzicky, duševně, morálně a sociálně zdravým způsobem a v podmínkách svobody a důstojnosti.*“¹⁰⁶

Dítě může být nalezeno u svých příbuzných či u jiných dospělých, například se kterými dítě přicestovalo, přičemž tyto osoby nemusí být nutně příbuznými dítěte. Avšak vazby mezi dítětem a těmito osobami by měli pracovníci řádně posoudit, stejně tak, jako posoudit jejich společnou historii a vzájemný vztah. Pokud s těmito dospělými dítě již obývá a následně se zjistí, že se jedná o nezletilého jedince bez doprovodu rodičů, měl by být nadále jeho pobyt umožněn, pokud je toto umístění v jeho nejlepším zájmu. I přesto, že se nejedná o jeho biologické rodiče, mohou tito prověření jedinci poskytnout dítěti stejnou péči, zajistit potřeby a bezpečné prostředí.¹⁰⁷ Každá komunita má jiné zvyklosti týkající se dětí bez doprovodu. Je nutné získat informace, jaký má komunita pohled na dítě na útěku, zda je možné s nimi spolupracovat v integraci dítěte v nové azylové zemi, popřípadě poskytnout dítěti náležitou ochranu a péči. Pokud se tím dítě nevystavuje riziku, je možné využít

¹⁰² OSN, 1989, Úmluva o právech dítěte, článek 30

¹⁰³ UNHCR, 1997, Směrnice o postupu při jednání s dětmi bez doprovodu žádajícími o azyl

¹⁰⁴ UNHCR, 2008, Směrnice pro určování nejlepšího zájmu dítěte, strana 31-33

¹⁰⁵ OSN, 1989, Úmluva o právech dítěte, článek 20

¹⁰⁶ OSN, 1959, Deklarace práv dítěte, zásada 2

¹⁰⁷ UNHCR, 1997, Směrnice o postupu při jednání s dětmi bez doprovodu žádajícími o azyl

dočasnou péči v komunitě dítěte, přednostně péči v širší rodině.¹⁰⁸ O dítě bez doprovodu se může postarat jeho sourozenec, popřípadě sourozenci, kteří jsou dospělí a dá se předpokládat, že výchovu sourozence zvládnou. Je nutné opět prověřit vztah mezi dítětem a dospělým sourozencem.¹⁰⁹

„Tohle je náš nověj brácha, zůstal sám, celá rodina mu zemřela během války. Chudák se z toho zbláznil, ani už nemůže mluvit. A když se začne třást a plakat, musíme ho položit na zem a držet, aby si neublížil.“¹¹⁰

- syrský chlapec a holčička, 10 a 8 let, hraniční přechod Bapska-Berkasovo, Chorvatsko - Srbsko, říjen 2015

Nejideálnějším stavem by bylo, kdyby si nezletilý bez doprovodu mohl sám vybrat, kde by chtěl být ubytovaný. Zda ve velkokapacitním zařízení nebo v rodinném prostředí. Jakmile by dítě preferovalo umístění do rodiny, ale na území státu by neměl nikoho z příbuzných ani známých, kteří by se o něho postarali, měl by mít možnost ubytování v cizí rodině. V případě umístění dítěte do cizí rodiny, je důležité mít možnost výběru z většího počtu rodin z poručnického programu. Dítě by nemělo být nuceno pobývat v místě, ve kterém vyrůstat nechce.¹¹¹ Zaručením náhradní péče a trvalého řešení je tak dítěti umožněn poklidný vývoj. Dle článku 6 Úmluvy o právech dítěte má každé dítě právo na maximální rozvoj své osobnosti.¹¹² Umístění těchto mladistvých jedinců do rodiny, kde je pro jedince nová cizí autorita je náročné. Tento sdílený byt umožňuje jedincům se osamostatnit.¹¹³ V některých zemích je mladistvým nabízeno ubytování ve sdílených bytech, kde je na mladistvé uprchlíky dohlíženo dospělým pracovníkem.

Důležitou činností je kontrola prostředí dítěte, a to ať se nachází v náhradní rodině nebo v ústavním zařízení. Kontrola by měla být prováděna pravidelně a kvalifikovanými osobami. Příslušné úřady by také měly situaci dítěte pravidelně

¹⁰⁸ UNHCR, 2008, Směrnice pro určování nejlepšího zájmu dítěte, strana 31-33

¹⁰⁹ UNHCR, 1997, Směrnice o postupu při jednání s dětmi bez doprovodu žádajícími o azyl

¹¹⁰ osobní zkušenost z hraničního přechodu Bapska-Berkasovo, Chorvatsko – Srbsko, říjen 2015

¹¹¹ OPU, 2015, Život dětí cizinců v pěstounských rodinách

¹¹² OSN, 1989, Úmluva o právech dítěte, článek 6

¹¹³ UNHCR, 1997, Směrnice o postupu při jednání s dětmi bez doprovodu žádajícími o azyl

posuzovat, aby nedošlo k nějakému druhu zneužití jeho zranitelnosti.¹¹⁴ Jelikož jsou uprchlické děti velmi náchylné ke zneužívání, vykořisťování a k různým formám nevhodného zacházení, je nutné pro dobro jejich fyzického, duševního a emocionálního rozvoje dítě a rodinu, ve které je umístěno, kontrolovat. Stát by měl přijmout taková bezpečnostní opatření, která by účinně chránila děti bez doprovodu.¹¹⁵ Pro zachování nejlepšího zájmu dítěte by se mělo co nejvíce omezit přemísťování dítěte z ubytovacích zařízeních, a to až se jedná o ústavní zařízení či náhradní rodinu. Každá změna je pro dítě určitým rozrušením.¹¹⁶ I přes umístění dítěte do rodiny nebo do zařízení pro děti by odpovědná osoba měla podporovat vztah dítěte s jeho rodiči a jejich vzájemnou pravidelnou komunikaci, a to také v případě dalších příbuzných a známých dítěte.¹¹⁷

Náhradní rodinná péče

Státy Úmluvy o právech dítěte by měly podporovat umístění dětí do náhradní rodinné péče. Tato péče v rodině může dítěti zajistit nejen bezpečnost a pravidelnou péči, ale příležitost pro vytvoření vztahového pouta, založené na vzájemné důvěře, respektu a porozumění.¹¹⁸

Pěstounská rodina je pro nezletilého azylanta bez doprovodu přechodným útočištěm, poskytující dítěti pocit bezpečí a stabilního zázemí. Náhradní rodina dítěti vytváří podmínky pro život, které se nejvíce ze všech forem péče podobají přirozenému životu v rodině. Díky individuální péči se jedinec může seberealizovat a rozvíjet svou osobnost. Hlavně období adolescence je kritickým obdobím pro vývoj jedince, kdy si člověk vytváří životní postoje, má vlastní názory. V rodině může mít dítě větší pocit bezpečí a jistoty než v péči ústavní. Pro děti, které mají poruchy chování by měly být zaváděny specializované typy pěstounské péče, kdy náhradní rodiče by měli být profesionálové. Toto se týká i pro náhradní rodiče, kteří mají svěřené děti s psychickými nemocemi nebo traumaty.¹¹⁹ Výchova v rodině umožňuje dítěti proces

¹¹⁴ UNHCR, 1997, Směrnice o postupu při jednání s dětmi bez doprovodu žádajícími o azyl

¹¹⁵ UNICEF, 2007, Implementation handbook for the Convention on the Rights of the Child, strana 277-290

¹¹⁶ UNHCR, 1997, Směrnice o postupu při jednání s dětmi bez doprovodu žádajícími o azyl

¹¹⁷ Valné shromáždění OSN, 2009, Směrnice o náhradní péči o děti, strana 22

¹¹⁸ UNICEF, 2006, A Guide to General Comment 7: Implementing Child Rights in Early Childhood, odst. 36

¹¹⁹ OPU, 2015, Život dětí cizinců v pěstounských rodinách

učení a porozumění, buduje povědomí o vzájemném respektu, povědomí o lidských právech a hodnotách jedince.¹²⁰

Na druhou stranu nová pěstounská rodina může být plná kladných očekávání. Dítě, které do rodiny přichází, může mít odlišné chování, než které rodina mohla očekávat. Kromě kulturních zvláštností, jiného náboženství, odlišného chování, může mít dítě jiné stravovací návyky, hygienu, může špatně reagovat na zátěžové situace nebo nový režim. Před umístěním dítěte do pěstounské rodiny je důležité posoudit, zda je vybrané dítě vhodné do pěstounské péče.

Ústavní péče

Nejlepším zájmem u nezajištěných dětí je v krátkodobém hledisku uspokojení jejich základních biologických potřeb. Velkokapacitní ústavy jsou zařízení, která slouží k hromadnému ubytování dětí, nabízí pobyt v důstojných a bezpečných podmínkách a to většinou až do doby sloučení s rodinou, pokud dítě rodinu má. Budovy bývají dobře a moderně vybavené. Zařízení jsou i kulturními, rekreačními a oddychovými prostory. V ústavěch jsou jídelny poskytující zdravou vyváženou stravu a také stravu odpovídající etnickým a náboženským požadavkům. Ústavy se také věnují dětem se specifickými potřebami. Některé ústavy mohou provozovat psychologickou poradnu nebo poskytovat zdravotní či sociální služby. Některé z dětí mohly v zemi původu zažít mučení, sexuální obtěžování či zneužívání, psychické či fyzické násilí. Děti mohly žít nějakou dobu v ozbrojeném konfliktu nebo ve válce. Rehabilitace a příslušná odborná pomoc by těmto dětem umožnila reintegraci do společnosti.¹²¹

V institucionálních zařízeních je většinou náboženská a etnická rozličnost pracovníky zohledňována. Ve velkokapacitních zařízeních skupina profesionálních pracovníků pečuje o děti a mladistvé, kteří byli do ústavu pro splnění jejich nejlepšího zájmu umístěni. Pro určitou skupinu nezletilých dětí bez doprovodu může ústav představovat trvalou náhradu domova až do jejich zletilosti.

¹²⁰ UNICEF, 2006, A Guide to General Comment 7: Implementing Child Rights in Early Childhood odst. 17

¹²¹ UNICEF, 2007, Implementation handbook for the Convention on the Rights of the Child, strana 277-290

Ústavní zařízení vytváří dětem bez doprovodu v nových azylových zemích domov, zázemí, péči a jistotu. Tímto ústavy chrání nejen děti v nich ubytované, ale také většinou společnost. Děti, které by nebyly ubytovány ve velkokapacitních zařízeních ani v náhradní rodině, by skončily nechráněny na ulicích. Hlavní funkcí je nahradit rodinu, kterou dítě nemá. Zaměstnanci bývají pro děti a mladistvé podporou a mnohdy jsou jediným zdrojem podpory, které děti po příchodu do nové země mají.¹²² V ústavních zařízeních se mohou velmi často střídat vychovatelé, dítě nemá primárního pracovníka a je vychováváno několika autoritami. Stejně jako ústavní péče i náhradní rodinná péče umožňuje dítěti být v bezpečném prostředí, mít někoho, kdo se o něj řádně stará, pečuje o něj a poskytuje mu potřebnou ochranu a kontrolovanou výchovu.¹²³

Pokud by dítě mělo být umístěno v ústavu pečující o děti, je upřednostňováno takové prostředí, které připomíná rodinnou atmosféru. To mohou splňovat malé ústavy pečující o děti rodinného typu. S dětmi by měli pracovat vyškolení pracovníci. Pracovníci instituce by měli být pravidelně školeni a měla by jim být věnována náležitá pozornost a poskytována pomoc v případě potřeby.¹²⁴

Výchova více početných skupin ve velkokapacitních zařízeních s několika sociálními pracovníky způsobuje dětem či mladistvým menší příležitost se projevit, nejsou ze strany pracovníků ústavu tolik povzbuzováni a podporováni. Při velkém počtu dětí umístěných v ústavech je redukován i osobní prostor dětí, případně omezena bezpečnost a hygiena. Děti jsou ovlivňovány společností vrstevnické skupiny se kterou jsou v kontaktu. Chování dětí v ústavních zařízeních může být velmi různorodé. Každý jedinec byl v zemi svého původu zvyklý na život v určité sociální vrstvě, má své standardy, zvyky a tradice. V ústavní péči se setkává mnoho různých dětí, většina z nich má deprivací zázemí z cesty do azylové země nebo ze země původu. Větší skupinky mladistvých uprchlíků mohou mít pocit sociálního selhání. Některé děti či mladiství uprchlíci, kteří mohli mít špatné rodinné zázemí, poruchy chování či poruchy učení, jsou obtížně vychovatelné. Sociální pracovník nebo pracovník v ústavu nemusí zvládnout úspěšně koordinovat větší skupinky

¹²² Oldřich Matoušek, 1999, Ústavní péče

¹²³ Zdeněk Matějček, 1999, Náhradní rodinná péče

¹²⁴ Výbor pro práva dítěte, 25. zasedání, září/říjen 2000. CRC / C / 100, 688.22 a 688.24

mladistvých uprchlíků. Specifickými riziky ústavních zařízení je rozmanitost etnického složení, vícejazyčná komunikace, náboženské a kulturní odlišnosti.

4. Zdravotnictví

4.1 Zdravotní služby

Během prvotních kontaktů mezi dítětem a pracovníkem by měl být neodkladně zjištěn zdravotní stav dítěte a měly by být provedeny lékařské prohlídky a vyšetření.

Lékařská historie dítěte i jeho fyzická kondice se musí řádně zdokumentovat a založit do již zmiňované složky jedince. Zdravotní stav dítěte je důležité neustále kontrolovat. Zajistit se musí průběžné lékařské prohlídky a nutná ošetření či doplnit chybějící očkování. Uprchlíci mohou přicházet ze zemí zmítaných válkou, kde může být zdravotnictví v otřesných podmínkách. Preventivní prohlídky mohou být zanedbané, stejně jako může být nedostatečná edukace dětí o hygieně a zdravotnictví. Děti nemusí být očkované proti základním nemocem a organismus uprchlických dětí může být oslabený. V některých případech mohly mít děti po dobu jejich pobytu v zemi původu nedostatečně výživnou stravu či nedostatek pitné vody.¹²⁵ Stát musí dítěti zajistit základní zdravotní péči i prevenci pro ochranu jeho zdraví.¹²⁶

Uprchlickým dětem musí být poskytnuta náležitá zdravotnická pomoc, včetně sociálních služeb.¹²⁷ Smluvní státy Úmluvy o právech dítěte zaručují, dle článku 24 úmluvy, právo dítěte na léčení svého zdravotního stavu, využívání léčebných zařízení, a to včetně rehabilitačních středisek na takové úrovni, která je nejvýše dosažitelná v daném státě.¹²⁸ Uprchlické děti by v nové azylové zemi měly v co nejkratším časovém intervalu podstoupit lékařská vyšetření.¹²⁹ Zvláštní ochrana by měla být poskytována uprchlickým dětem se zdravotním postižením.¹³⁰ Děti se zdravotním postižením mají dle článku 23 Úmluvy o právech dítěte právo na zvláštní zacházení a zdravotní a preventivní péči. Smluvní státy úmluvy podporují výměnu informací o zdravotní péči a metod rehabilitace postižených dětí.¹³¹ Smluvní státy úmluvy by měly zaručit přístup každému dítěti k hygieně a očkování. Musí se zjistit,

¹²⁵ UNHCR, 1997, Směrnice o postupu při jednání s dětmi bez doprovodu žádajícími o azyl

¹²⁶ David Roman, 1999, Práva dětí, strana 25

¹²⁷ UNICEF, 2007, Implementation handbook for the Convention on the Rights of the Child, strana 343-376

¹²⁸ OSN, 1989, Úmluva o právech dítěte, článek 24

¹²⁹ UNHCR, 1994, Refugee Children: Guidelines on Protection and Care, strana 62-66

¹³⁰ UNICEF, 2006, Implementing Child Rights in Early Childhood, strana 15

¹³¹ OSN, 1989, Úmluva o právech dítěte, článek 23

zda dítě nebylo v zemi původu nebo na cestě do azylové země zraněno a zda toto zranění nebylo zanedbáno. Potaz by měl být brán na správnou výživu, protože děti mohou být podvyživené a právě podvýživa může mít dlouhodobé dopady na zdravý vývoj dítěte. Dítě by mělo být dostatečně vzděláváno v oblasti zdraví, zdravého životního stylu a mělo by mít možnost účastnit se například zdravotnických vzdělávacích programů.¹³²

Problémy se zdravím, ale také problémy s chováním, tělesnou váhou, příjmem potravy a poruchou spánku, mohou být důsledkem násilí, které děti samy zažily nebo kterého byly svědky.¹³³ Kromě zdravotnictví v zemích původu dětí může být nevyhovující také situace zejména v sousedních zemích, do kterých uprchlíci migrují. Nedostatečná lékařská péče a preventivní ochrana nemusí být zdaleka jen v přeplněných uprchlických táborech, ale i pokud dítě žije s rodinou mimo něj.¹³⁴ Mimo to, okolní země těchto válkou zmítaných států, nemusí pod nátlakem počtu uprchlíků zvládnout poskytovat zdravotní péči a ochranu všem migrantům.¹³⁵ V těchto zemích rodina nemusí být pojištěna, proto k lékařům dochází jen v případech nejvyšší potřeby.¹³⁶

V případě uprchlických dětí mohou být potřebné doplňkové zdravotní služby. Zdravotní rizika u uprchlických dětí mohou být spojeny se špatnou výživou, závadnou pitnou vodou, nehygienickými podmínkami, zraněními, předchozími nemocemi nebo absencí základních očkovaní. Děti mají přístup ke zdravotnickým službám v hostitelské zemi. Zdravotnické služby jsou prováděny specializovaným personálem. Pro kulturní tradice a náboženské zvyky uprchlíků by měl být navýšen

¹³² UNICEF, 2006, *Implementing Child Rights in Early Childhood*, strana 45-46

¹³³ UNICEF, 2006, *Implementing Child Rights in Early Childhood*, strana 14

¹³⁴ UNICEF, 2007, *Implementation handbook for the Convention on the Rights of the Child*, strana 343-376

¹³⁵ UNHCR, 1997, *Směrnice o postupu při jednání s dětmi bez doprovodu žádajícími o azyl*

¹³⁶ Celkový počet registrovaných syrských uprchlíků od počátku konfliktu v roce 2011 je 4 835 909 uprchlíků. Nejvíce uprchlíků se nachází v sousedních a okolních zemích Sýrie, a to 1 19 665 Syřanů v Egyptě, 246 123 Syřanů v Iráku, 642 868 Syřanů v Jordánsku, 1 048 275 Syřanů v Libanonu a přes 2 749 862 Syřanů v Turecku (k datu 2. 5. 2016). V těchto zemích je počet uprchlíků mnohem vyšší, avšak mnoho z nich není v zemi legálně registrováno. Syrští uprchlíci tvoří ¼ obyvatelstva Libanonu. Uprchlický tábor Zaatari v Jordánsku je 4. největší „město“ v zemi. Provizorně se tam na počátku konfliktu usadili uprchlíci, nyní, k 19. 4. 2016 tábor čítá téměř 80 000 jedinců. 56% z nich jsou děti. Zdroj: UNHCR

počet žen v lékařském personálu. Pro prevenci nemocí by se děti i měly účastnit zdravotní péče, kterou by stát měl podporovat například ve školách.¹³⁷

4.2 Psychické zdraví

Psychika uprchlického dítěte může být narušena tím, že dítě během konfliktu v zemi původu ztrácí své životní role, které měl v rodičích nebo příbuzných a známých předtím, než se stali uprchlíky. Chování členů rodiny nebo blízkých dítěte se pod tlakem mění a tím dochází k narušení mezilidských vztahů. Nárůst pravděpodobnosti odcizení dítěte a rodiče může nastat také v případě, kdy mají rodiče problém adaptovat se aktuální situaci, změně společenského postavení či sociální třídy. Hlava rodiny se ocitá bez práce, bez zajištění, bez povinností a tím se mění i pohled ostatních členů na tento pozměněný stav člena rodiny. Tyto faktory, které nelze změnit v krátkém časovém intervalu, proto mohou mít vliv na vztah mezi dítětem a rodičem, stejně tak jako vztah mezi ostatními členy rodiny. Situace mnoha uprchlíků je charakterizována slovy nestabilita a nejistota, která je pro psychiku nejen dětí velmi nátlaková. Emocionální rozvoj dítěte může být narušen z důvodu tísně, kterou prožívá nejen dítě samotné, ale i celé jeho okolí. Pokud rodina z jakéhokoli důvodu přijde o člena rodiny, dítě přebírá a plní úkoly, které dříve nedělalo. Může se jednat o ztrátu otce, kdy hlavní odpovědnost zpravidla přebírá nejstarší syn. Přesto činnosti, které dítě vykonává jsou povinnostmi dospělých, proto ve vývoji dítěte tak dochází k nedostatku příležitostí ke hraní nebo studiu. Pro správný vývoj je nezbytné dítěti poskytovat pocit bezpečnosti a sebevědomí. Nejistota, nadměrná odpovědnost či strach mohou poškodit duševní zdraví i kulturní a sociální rozvoj.¹³⁸ Tyto zmíněné rizikové faktory mohou také narušit identitu dítěte. Rodičovská úzkost může v extrémních případech vést ke zneužívání dětí, opuštění rodiny, rodinným konfliktům nebo k jiným formám rozpadu rodiny.¹³⁹

Jednotlivci mohou mít z důvodu traumatizujících událostí, které zažili, problém s navazováním vztahů, komunikací s okolím a úspěšnou integrací do většinové společnosti.¹⁴⁰ Na psychické zdraví mají dopad závažné události, které se staly

¹³⁷ UNHCR, 1994, Refugee Children: Guidelines on Protection and Care, strana 53-73

¹³⁸ UNHCR, 1994, Refugee Children: Guidelines on Protection and Care, strana 30-48

¹³⁹ UNHCR, 1994, Refugee Children: Guidelines on Protection and Care, strana 38

¹⁴⁰ UNHCR, 2009, Program UNHCR pro integraci uprchlíků ve střední Evropě, strana 9-10

v životě dítěte, a to takové zážitky jako nucený odchod ze země původu či přesídlení nebo násilné oddělení od rodinných členů či přátel.¹⁴¹ Děti jsou zvyklé žít v neustálém strachu a úzkosti.¹⁴² Budoucnost dítěte a jeho sny a přání mizí. Kromě výše zmíněných faktorů je psychika dítěte také ovlivněna nedostatkem vývojových aktivit přiměřeným věku dítěte jako jsou hry či navazování kontaktů s přáteli.¹⁴³ Pokud bylo dítě svědkem mučení nebo samo zažilo nějaký způsob nelidského zacházení, vidělo úmrtí nebo týrání rodinných příslušníků nebo příbuzných a známých, je jeho emocionální pohoda bez diskuze poznamenána a jedinec je velmi zranitelný.¹⁴⁴

*„Jmenuji se Khaled a je mi 15. Odešel jsem z Gazy. Sám, bez rodičů. A teď tu čekám v táboře už pár týdnů a nevím, co se mnou bude. Sice tu po nás nikdo nestřelí, ale bezpečí si představuji jinak.“*¹⁴⁵

- Khaled, 15 let, provizorní uprchlický tábor Idomeni, Řecko, březen 2016

Sociální pracovníci, kteří jsou v častém a úzkém kontaktu s dětmi, by měli být pravidelně školeni, aby při odborném poradenství zajistili dětem pomoc takovým způsobem, jakým bude pomoc efektivní. Kromě nutných lékařských vyšetření je důležité odborně posuzovat traumatizované děti. Psychologická a sociální pomoc by dítěti, které zažilo traumatizující událost, měla pomoci a ne ho za žádných okolností ohrozit¹⁴⁶. Cesta do azylové země je pro dítě náročná, ale její náročnost se může pro dítě zvýšit v případě zažití násilí, oddělení od rodiny, smrti blízké osoby či jiné události. Pro jedince bývají podmínky cesty, kterou vykonávají, traumatizující. Navíc děti a mladiství mohli zažít v zemi původu formy zneužívání, mučení, mohli být ohroženi zraněním. Jedinci mohli být během života v trvalém válečném stavu svědky, či dokonce oni sami se mohli stát oběťmi nelidského zacházení, krutého a ponižujícího chování. Na psychiku dítěte se mohlo odrazit dlouhotrvající násilí, strach, nestabilita a nekončící situace v zemi či ztráta člena rodiny.¹⁴⁷ Traumatizace, která se objevuje u uprchlíků z důvodu zažití složitých situací a zkušeností, způsobuje jisté omezení nejen v kontaktu s novými lidmi a v oblasti integrace v nové azylové

¹⁴¹ UNHCR, The UN Refugee Agency, 2007, Zpráva o integraci uprchlíků v Evropské unii

¹⁴² UNHCR, 1994, Refugee Children: Guidelines on Protection and Care, strana 38

¹⁴³ UNHCR, 1994, Refugee Children: Guidelines on Protection and Care, strana 31

¹⁴⁴ UNHCR, 1994, Refugee Children: Guidelines on Protection and Care, strana 38

¹⁴⁵ osobní zkušenost z uprchlického tábora v Idomeni, Řecko, březen 2016

¹⁴⁶ UNHCR, 2008, Směrnice pro určování nejlepšího zájmu dítěte

¹⁴⁷ UNHCR, 1997, Směrnice o postupu při jednání s dětmi bez doprovodu žádajícími o azyl

zemi, ale je tím porušena i fyzická a psychologická integrita. Sebedůvěra u jedince může být značně poškozena, dítě nebo mladistvý nemusí věřit sám sobě, natož aby navázal vztah s cizím člověkem. Jedinci prožívají intenzivní strach, úzkost, deprese a pocit bezmoci. Sociální pracovník pracující s mladistvým by se měl pokusit o jeho možnou seberealizaci a vyjádření se k záležitostem, které se ho týkají. Toto sebeuvědomění umožní mladistvému chápat vlastní reakce, zaměřit se na vlastní potřeby. Během práce s dítětem či mladistvým, který zažil traumatickou zkušenost je vhodné spolupracovat s psychologem. V případě traumatické události se mohou stresové reakce objevovat až opožděně. Dle článku 39 Úmluvy o právech dítěte je stát povinen poskytnout dítěti s traumatem rehabilitační služby a to služby v takové míře, aby bylo zotavení, tělesné i duševní, u dítěte viditelné. Jak je již zmíněno výše, dítě si mohlo zažít různé druhy nelidského zacházení a právě zotavení dítěte je potřebné k reintegraci dítěte do společnosti.¹⁴⁸

4.3 Dopad azylového řízení na psychiku dítěte

Prodlužování zpracování žádosti o mezinárodní ochranu může mít negativní dopady nejen na psychiku a duševní zdraví rodičů, ale tím pádem i dítěte. Jedním z nejdůležitějších cílů v azylové zemi je sociální začlenění dětí uprchlíků. Měla by být zajištěna opatření, která by dohlížela na uprchlické děti, které zažily traumatické zážitky. Díky těmto opatřením by byly děti podporované v jejich potřebách a bylo by o ně pečováno. Speciální opatření by měla být zajištěna také pro děti, které jsou umístěné v přijímacích střediscích. Jedná se například o integraci do běžných škol nebo o psychoterapii pro děti, které zažily traumatizující události.¹⁴⁹ Důvod, proč zdoluhavé azylové řízení dopadá na psychiku dítěte je ten, že během něho je rodina v izolaci od normálního společenského života.¹⁵⁰ Článek 22 Úmluvy o právech dítěte se zabývá právy dětí uprchlíků žádajících o ochranu v azylové zemi, aby mu byla potřebná ochrana a vhodná pomoc poskytnuta, a to v bez ohledu na to, zda je žadatelem o mezinárodní ochranu v doprovodu rodičů, anebo se jedná o dítě bez doprovodu.¹⁵¹

¹⁴⁸ OSN, 1989, Úmluva o právech dítěte, článek 39

¹⁴⁹ UNICEF, 2007, Implementation handbook for the Convention on the Rights of the Child, strana 343-376

¹⁵⁰ UNHCR, 2009, Zpráva UHCR o integraci uprchlíků ve střední Evropě

¹⁵¹ UNICEF, 2007, Implementation handbook for the Convention on the Rights of the Child

Rodiny mohou kvůli azylovému řízení často měnit místo pobytu, a to až se nachází v přechodné azylové zemi, v uprchlických táborech, detenčních zařízeních, přijímacích střediscích, azylových centrech, až po klasické ubytování.¹⁵² Podle článku 37 Úmluvy o právech dítěte by pobyt dítěte v detenčním zařízení měl být jen na velmi krátkou dobu a to v nejkrajnějších případech, pokud není jiné možnosti. Detence dětí by měla být použita pouze v nutných případech a jako krajní opatření. Dítě by nemělo být zbavováno svobody.¹⁵³

„Hrozně se bojím, že zase v noci začnu kašlat a dusit se. Už dvakrát mě odvezla záchranka. Prý se tomu ošklivému kašli říká astma. Policie nám nedovolí mít v pokoji léky. Máma pro mě taky chtěla kyslíkovou masku, ale žádnou jsme nedostali. Chci odsud pryč...”

- syrský chlapec, 5 let, detenční centrum Bělá-Jezová, ČR, říjen 2015

Přiměřené bydlení je základním lidským právem a takové bydlení má zásadní vliv na zdraví a blaho nejen dětí, ale i rodičů, kteří rodinnou pohodu vytváří. Proto jisté a bezpečné ubytování poskytuje dítěti zázemí. Nalezení vhodného bydlení pro uprchlíky může být zkomplikováno z důvodu finančních, z důvodu nedostatku kontaktů ve společnosti nebo z omezené znalosti poměrů a zákonů v zemi.¹⁵⁴ Stát by měl poskytnout bezpečné prostředí pro nově přicházející jedince prchající před válkou nebo jiným nebezpečím, protože bezpečí je nejen základním lidským právem, ale také základem pro blaho jedince.¹⁵⁵

¹⁵² UNHCR, 2011, Improving Access to Education for Asylum-seeker, Refugee Children and Adolescents in Central Europe

¹⁵³ OSN, 1989, Úmluva o právech dítěte, článek 37

Veřejná ochránkyně lidských práv Mgr. Anna Šabatová, Ph.D. uspořádala ke 13.10.2015 mimořádnou tiskovou konferenci, na které komentovala podmínky dětí a jejich rodičů v detenčním zařízení Bělá-Jezová. K datu 31. 8. 2015 se v zařízení pro zajištění cizinců nacházelo 147 dětí. Podle informací z tiskové konference je umístění dětí, které nespáchaly žádný trestní čin proti Evropské úmluvě o lidských právech a proti Úmluvě o právech dítěte. Děti vidí své rodiče v poutech a za ostatním drátem, aniž by věděly důvod; jsou umístěné v pokojích s mřížemi, nemají dostatek osvětlení a obuvi, matrace jsou ve stavu nevyhovující hygienickým podmínkám, v zařízení není dostatek místa na hraní, děti jsou vystrašené z policistů a nočních prohlídek. Paní ombudsmanka konstatuje traumata, která si děti mohou do budoucna z tohoto pobytu odnést. Zdroj:

¹⁵⁴ UNHCR, 2009, Zpráva UNHCR o integraci uprchlíků ve střední Evropě

¹⁵⁵ UNHCR, 2009, Program UNHCR pro integraci uprchlíků ve střední Evropě, strana 8

Kontinuita normálního pohodového života dítěte je ohrožena v případě styku s novou kulturou, s novými lidmi, s novým cizím jazykem. Dítě není zvyklé na zvyky místních obyvatel či jejich náboženství. Také vzhled místních obyvatel může být odlišný, než na jaký bylo dítě zvyklé v zemi původu.¹⁵⁶ Snaha o znovuoobnovení běžného společenského života uprchlických dětí, ale také jejich rodičů, umožňuje jedinci duševní pohodu. Pro rychlejší obnovu psychické pohody je opětovný návrat kontroly nad svým životem, a to například prostřednictvím participace v záležitostech týkajících se přímo uprchlíků. Podporovat by se měly jednotlivé komunity a seskupení uprchlíků ze stejných kultur a společenství.¹⁵⁷

Počátečním krokem pro tyto jedince je tedy cílená a specializovaná služba. Mezi jednu z hlavních služeb péče, která by měla být poskytována dětem uprchlíků je poradenství a speciální péče, která by vyřešila jejich psychické potřeby. Dostatečná podpora je potřebná pro úspěšnou integraci dětí v nové zemi.¹⁵⁸ Blaho dítěte by mělo být preventivně chráněno před újmou. Případně by se dítěti měla poskytnout speciální pomoc, která by zajistila úplné uzdravení dítěte. Významným a velmi důležitým cílem je zajistit rozvoj jejich osobnosti. Prevencí může být chráněna rodina, aby se zabránilo případnému rozpadu. Prevence může být poskytnuta jedinci, který se momentálně nachází v složitém období, kterému chybí motivace a hledá objevení silných stránek.

¹⁵⁶ UNHCR, 1994, Refugee Children: Guidelines on Protection and Care, strana 30-48

¹⁵⁷ UNHCR, 1994, Refugee Children: Guidelines on Protection and Care, strana 32-35

¹⁵⁸ UNHCR, The UN Refugee Agency, 2007, Zpráva o integraci uprchlíků v Evropské unii

5. Kulturní a sociální integrace

5.1 Integrace do většinové společnosti

K úspěšné integraci je nutná připravenost uprchlíků k tomu, aby se adaptovali do společnosti hostitelské země. Odpovídající by měla být připravenost státních občanů hostitelské země a jejích institucí k tomu, aby zvládli uprchlíky přivítat a uspokojit i své potřeby. Tyto potřeby mohou být od potřeb většinové společnosti odlišné.¹⁵⁹

Uprchlíci si chtějí v nové hostitelské zemi vybudovat nový život, vrátit se ke svému společenskému životu a postavení, opět začít pracovat nebo navazovat nové přátelské vztahy. Aby byl proces integrace v hostitelské zemi úspěšný, je vyžadováno úsilí a spolupráce obou stran, tzn. snaha jak nově přicházejících uprchlíků, tak snaha občanů azylové země. Většinová společnost by neměla jedince nutit k tomu, aby se během integrace do společnosti nové přijímající země vzdávali své vlastní identity, kultury a náboženství, nýbrž by měli podpořit vzájemnou participaci, spolupráci a rozvoj komunity bez ohledu na odlišnosti jedinců.¹⁶⁰ Zachování si vlastní kultury, je zmíněno v preambuli jako „*berouce náležitý ohled na význam tradic a kulturních hodnot každého národa pro ochranu a harmonický rozvoj dítěte.*“¹⁶¹

Správné navazování vztahů s ostatními, ale také navazování přátelských vztahů s vrstevníky je velmi důležité pro bezproblémovou integraci do většinové společnosti a tím omezení stigmatizace jedinců a následné marginalizace nových občanů. Styk uprchlických dětí s dětmi daného státu je vhodné pro zlepšení jazykových dovedností u uprchlických dětí. V případě starších dětí a adolescentů, můžou dobrovolníci, kteří s nimi jsou v kontaktu, pomoci k získání sociálních a praktických dovedností pro život v dané zemi. Mladiství jedinci se tak lépe seznámí s kulturou místní společnosti a o prostředí vědí více, než kdyby byli celou dobu pobytu v azylových centrech v obklopení uprchlického kolektivu a personálu. Díky kontaktu mezi mladistvými a místními dobrovolníky, jejichž postoj k práci může být aktivační a motivující, tak mohou být uprchlíci lépe připraveni na život v dané hostitelské zemi.

¹⁵⁹ UNHCR, The UN Refugee Agency, 2007, Zpráva o integraci uprchlíků v Evropské unii

¹⁶⁰ UNHCR, 2009, Program UNHCR pro integraci uprchlíků ve střední Evropě, strana 6-7

¹⁶¹ OSN, 1989, Úmluva o právech dítěte, Preambule

Proces integrace dětí by měl zajišťovat ochranu dětí před diskriminací, zajišťovat rovné zacházení, rovné příležitosti a rovný přístup ke službám. Vytvořeny mohou být projekty, umožňující vzájemnou komunikaci mezi komunitami uprchlíků a místními jedinci.¹⁶² Dítě nesmí být diskriminováno na základě jeho náboženských či etnických rozdílů nebo politických názorů.¹⁶³ Uprchlíci potřebují začít v hostitelské zemi nový život – život, který bude plný úcty a respektu, jelikož toto právo v zemi původu bylo značně omezováno. K začátku integračního procesu do společnosti potřebuje skupina uprchlíků podporu vlády, pomoc nevládních organizací, zájem státních občanů a snahu dobrovolníků. K usnadnění integrace uprchlíků do většinové společnosti musí stát jedincům zajistit dostatečnou podporu k poskytnutí základním potřebám a umožnit přístup ke službám, které by pomohly k znovuoživení jejich stability nejen v sociální a kulturní oblasti.¹⁶⁴

5.2 Ztracená identita uprchlických dětí

Uprchlické děti nemusí vlastní kulturu přes strach a obtížnosti spojené s jejich útekem dostatečně zažívat, případně mohou pociťovat její ztrátu či odcizení. Jedinci jsou nuceni opustit zemi původu a tím jsou zbaveni běžného společenského a kulturního prostředí na které byli zvyklí. Ztráta kultury u dítěte je mnohem jednodušší a pravděpodobnější, než ztráta kultury u dospělého jedince. Důležitou součástí identity každého člověka je mateřský jazyk. Uprchlické děti mohou mít největší problém se ztrátou rodného jazyka, proto by měly být podporovány v tom, aby svůj rodný jazyk nadále používaly i v nové hostitelské společnosti. Jelikož dítě začne navštěvovat školu v azylové zemi, ve které bude jazyk výuky odlišný od mateřštiny dítěte, měly by být státem umožněny jiné možnosti vzdělávání rodného jazyka dítěte.¹⁶⁵ Příkladem může být výuka rodného jazyka jako volitelný předmět ve školách nebo odpolední či víkendové aktivity pro děti v kulturních centrech.

Každé dítě by se mělo co nejrychleji poté, co se usadí v nové azylové zemi, vrátit k náboženským a kulturním praktikám, na které bylo již dříve zvyklé v zemi jeho původu. Pro dítě a pro znovunalezení identity dítěte je potřebná svoboda při

¹⁶² UNHCR, 2009, Program UNHCR pro integraci uprchlíků ve střední Evropě, strana 8

¹⁶³ UNICEF, 2007, Implementation handbook for the Convention on the Rights of the Child, strana 113-121

¹⁶⁴ UNHCR, 2013, The Integration of Resettled Refugees, strana 4-8

¹⁶⁵ UNHCR, 1994, Refugee Children: Guidelines on Protection and Care, strana 29-36

praktikování jeho víry a náboženství. Navrácení ke svému náboženství je kromě projevení vlastní identity prospěšné pro duševní zdraví dítěte a pro emocionální stránku dítěte. Většina hostitelských zemích uprchlíků má jinou kulturu a tradice, než na které je dítě zvyklé ve své zemi. Nicméně je velmi důležité, aby se každý nový jedinec přicházející do hostitelské země naučil o kultuře dané společnosti, avšak dítě by mělo mít nárok na praktikování své vlastní víry.¹⁶⁶ Stát by měl podporovat nauku dětí o hostitelském státě, o významu jejich svátků a tradic, o jejich hodnotách a pravidlech.

Kromě vlastních potřeb jedince, náboženské aktivity sjednocují společenství lidí v zemi. Pro klidný vývoj dítěte je třeba podporovat praktikování tradic, akcí, festivalů a takových aktivit, které obnovují a zachovávají společenskou a sociální soudržnost dané komunity. Takovými značnými událostmi mohou být ceremonie přechodu z dětství do puberty, oslava svatby, narození či pohřeb.¹⁶⁷ V bodě 2, článku 29 Úmluvy o právech dítěte, je také výslovně uvedeno, že jednotlivci, skupiny a organizace mají právo zřizovat instituce a poskytovat vzdělání, pokud toto konání odpovídá normám daného státu.¹⁶⁸ Dle článku 17 úmluvy musí stát zajistit přístup dětem k potřebným informacím, které podporují sociální rozvoj, duchovní a mravní blaho a duševní zdraví. Potaz se bere na jazykovou odlišnost dětí z minoritních skupin.¹⁶⁹

5.3 Jazyk jako překážka integrace

Překážkou pro integraci uprchlíků do většinové společnosti může být nedostatečná znalost jazyka, ve kterém se v hostitelské zemi hovoří či odlišná kultura místních obyvatel. Potíže integrovat se do společnosti mohou nastat, pokud je postoj většinové společnosti k uprchlíkům nedostatečně přívětivý, nechápavý či případně postoj xenofobní.¹⁷⁰ Pro harmonický rozvoj vztahů mezi státními občany a komunitou uprchlíků by měla být vytvořena taková opatření, která by obě strany informovala o skutečnostech a zvláštnostech týkajících se kultur, zvyků a náboženství. Tato opatření

¹⁶⁶ UNHCR, 1994, Refugee Children: Guidelines on Protection and Care, strana 29-36

¹⁶⁷ tamtéž

¹⁶⁸ OSN, 1989, Úmluva o právech dítěte, článek 29

¹⁶⁹ OSN, 1989, Úmluva o právech dítěte, článek 17

¹⁷⁰ UNHCR, The UN Refugee Agency, 2007, Zpráva o integraci uprchlíků v Evropské unii

by zároveň podporovaly k vzájemnému respektu a porozumění.¹⁷¹ Integrace uprchlických dětí je dlouhodobý proces. Proces, který ačkoli vyžaduje mnoho úsilí na začátku, je postupem času pro společnost velmi prospěšný.¹⁷² O jazyku, zvycích a tradicích hostitelské společnosti by uprchlíci měli být informováni co nejdříve.¹⁷³

Možnost výuky jazyka hostitelské země umožňuje dítěti účast na sociálním a kulturním životě a tím je veden k úspěšné integraci. Schopnost umět se vyjádřit a danému jazyku porozumět je důležité také pro intelektuální a duševní rozvoj dětí. Osvojení si jazyka je pro jedince cesta k nezávislosti a samostatnosti, získání pocitu jistoty, ale také pocitu vlastní důstojnosti a hodnoty.¹⁷⁴ Na druhou stranu by měli být do výuky jazyka zapojeni také rodiče dítěte a společně s dítětem se jazyk dané země učit, například už v azylových centrech. Znalost jazyka rodičů značně pomáhá dítěti při zapojování se do výuky. Naopak právě neplynulost v jazyce, ve kterém se ve třídě vyučuje a hovoří, může být faktorem špatné integrace dítěte.¹⁷⁵

5.4 Kultura, náboženství a diskriminace

Na základě článku 2 Úmluvy o právech dítěte, se stát zavazuje, že bude chránit práva všech dětí bez výjimky a chránit všechny děti před diskriminací. Výslovně je v úmluvě napsáno, že se jedná o diskriminace na základě „*rasy, barvy pleti, pohlaví, jazyka, náboženství, politického nebo jiného názoru, majetku, tělesné nebo duševní způsobilosti, rodu a jiného postavení dítěte nebo jeho rodičů nebo jeho zákonných zástupců.*“¹⁷⁶

Dle článku 14 Úmluvy o právech dítěte je základním právem každého dítěte svoboda projevu, náboženství a víry, stejně tak jako právo dítěte na svobodu myšlení, utváření si vlastních názorů a také tyto názory vyjadřovat. Práva náboženství a víry jsou omezena pouze státem předepsanými normami a zákony, chránící veřejnou bezpečnost a blaho společnosti. Na druhou stranu ale neexistují žádná omezení

¹⁷¹ UNHCR, 2009, Zpráva UHCR o integraci uprchlíků ve střední Evropě

¹⁷² UNHCR, 2011, Improving Access to Education for Asylum-seeker, Refugee Children and Adolescents in Central Europe

¹⁷³ UNHCR, The UN Refugee Agency, 2007, Zpráva o integraci uprchlíků v Evropské unii

¹⁷⁴ UNHCR, 2009, Program UNHCR pro integraci uprchlíků ve střední Evropě, strana 10

¹⁷⁵ UNHCR, 2011, Improving Access to Education for Asylum-seeker, Refugee Children and Adolescents in Central Europe

¹⁷⁶ OSN, 1989, Úmluva o právech dítěte, článek 2

týkající se svobody myšlení dítěte.¹⁷⁷ Rasová diskriminace se projevuje tak, že určití jedinci na základě jejich rasy, barvě pleti, rodu nebo dle národnostním či etnickém původu jsou omezováni nebo vylučováni nebo právě naopak díky těmto charakteristikám zvýhodňováni. Odlišný vzhled jedince je snadno viditelný. Každý smluvní stát musí zajistit takové podmínky, aby žádný jedinec nebyl vystaven žádné formě diskriminace ze strany státu či státních orgánů.¹⁷⁸

Také v článku 30 úmluvy je zmíněno, že každé dítě má právo vyznávat vlastní náboženství a také jej praktikovat, pokud patří k etnické, náboženské nebo jazykové menšině.¹⁷⁹ Výchova dítěte v rodině a jemu blízké komunitě přispívá k jeho intelektuálnímu, sociálnímu a emocionálnímu vývoji, stejně tak jako prostředí v podpůrné a milující rodině.¹⁸⁰ Rodina zabezpečuje kulturní kontinuitu u dítěte. Během života je dítě vychováváno dle mravních hranic a příslušných norem. Dítě na základě vlastní kultury a výchovy ví, co se smí a co se nesmí a jak by mělo reagovat v jednotlivých situacích.¹⁸¹

Stát by měl podporovat, aby se uprchlíci cítili v přijímající zemi chtěni. Na vývoji dítěte se klidné prostředí projevuje dostatkem sebevědomí, touhy poznávat a učit se novým věcem. Stát by měl nově přicházejícím rodinám starajícím se o děti poskytovat potřebnou podporu a pomoc a také zvyšovat jejich povědomí o možnostech výchovy dětí, volnočasové aktivity a podávat informace o vzdělávání v hostitelské zemi.¹⁸²

5.4 Vzdělávání

Každé dítě bez rozdílu by mělo mít přístup k odpovídajícímu a kvalitnímu vzdělání. Toto právo dítěti zaručuje Úmluva o právech dítěte, konkrétně článek 26 úmluvy. Členské státy by měly podporovat vzdělávání dětí, stejně tak jako vycházet potřebám žáků.¹⁸³ Obnovení školní docházky a opětovné vzdělávání v hostitelské zemi

¹⁷⁷ OSN, 1989, Úmluva o právech dítěte, článek 14

¹⁷⁸ UNHCR, 1965, Mezinárodní úmluva o odstranění všech forem rasové diskriminace, článek 1-2

¹⁷⁹ OSN, 1989, Úmluva o právech dítěte, článek 30

¹⁸⁰ UNICEF, 2006, Implementing Child Rights in Early Childhood, strana 13

¹⁸¹ David Roman, 1999, Práva dítěte, strana 125-126

¹⁸² UNICEF, 2006, Implementing Child Rights in Early Childhood, strana 13

¹⁸³ UNHCR, 2011, Improving Access to Education for Asylum-seeker, Refugee Children and Adolescents in Central Europe

umožňuje uprchlickému dítěti pocit normálnosti. Pravidelná školní docházka a aktivity ve školní třídě dítěti znovu vytvářejí rutinu života,¹⁸⁴ sociální kontakty a podporují emoční stabilitu.¹⁸⁵ Časté změny prostředí a opětovné přesvědčení se o nejistotě v nové zemi pobytu, mají dopad na psychiku dítěte a tím pádem také možnost soustředit se na výuku ve škole.¹⁸⁶

Správná integrace uprchlických dětí a mladistvých do školského systému hostitelské země může být složitá, protože jedinci přicházející z válkou postižené oblasti mohou být delší dobu bez školní docházky.¹⁸⁷ Situace v zemi původu nemusela umožnit některým dětem vzdělání. Proto se setkáváme s dětmi ve školním věku, které měly se školní docházkou již dávno začít. Avšak děti do školy ještě nikdy nechodily nebo jejich docházka nebyla dostatečná či úplná. Tím se dostáváme k problému, že dítě, které by v jeho věku mělo být gramotné, zatím neumí ani číst ani psát, nemluvě o navazování společenských kontaktů a interakci s dětmi ve stejném věku. Většina uprchlických dětí může mít jen základní znalost latinky, případně neumí latinkou vůbec psát, jelikož se s jejím používáním v zemi původu nesetkaly.¹⁸⁸ Výše dosaženého vzdělání se mezi jednotlivci liší. Velmi závisí z jaké země uprchlíci pocházejí a jaký v dané zemi či oblasti byl přístup, možnost a kvalita školství. V některých zemích, ve kterých je dlouhotrvající válečný konflikt, mohou být děti po dlouhou dobu bez školní docházky. V jiných zemích může například forma genderového násilí zakázat studium pro dívky. Rozlišuje se také vybavenost škol, popřípadě jejich dostupnost. Důležitým faktorem vzdělávání u uprchlických dětí je bezpečí školního prostředí, a právě pocit bezpečí může být u dětí přicházející před válkou značně poškozen.

Zmíněné faktory ztěžují výuku v azylové zemi, a to nejen výuku primárního jazyka společnosti, ale u dětí také dochází ke ztížení při získávání nových dovedností a sociálního fungování se spolužáky ve třídě. Bez znalosti jazyka na potřebné úrovni

¹⁸⁴ UNHCR. Agenda for the Integration of Refugees in Central Europe. Budapest, 2009

¹⁸⁵ UNHCR, 2011, Improving Access to Education for Asylum-seeker, Refugee Children and Adolescents in Central Europe

¹⁸⁶ UNHCR. 2009, Note on Refugee Integration in Central Europe

¹⁸⁷ UNHCR, 2009, Program UNHCR pro integraci uprchlíků ve střední Evropě, strana 9

¹⁸⁸ UNHCR, 2009, Zpráva UHCR o integraci uprchlíků ve střední Evropě

k výuce na úrovni dětí stejné věkové kategorie, je často nutné, aby děti uprchlíků navštěvovaly nižší ročníky.¹⁸⁹

Možnosti vzdělávání

Článek 28 Úmluvy o právech dítěte zaručuje možnost bezplatného vzdělávání každému dítěti bez výjimky. Je povinností státu zajistit, aby základní vzdělání v zemi bylo povinné a bezplatné. Hlavním úmyslem tohoto článku je docílení ke snížení počtu dětí, které jsou bez základního vzdělání.¹⁹⁰ Kázeňská opatření ve škole musí maximálně respektovat důstojnost dítěte, rozvoj jeho osobnosti i jeho psychické a duševní schopnosti.¹⁹¹ Ve většině případech uprchlické děti navštěvují veřejné školy státu, který jim poskytl mezinárodní ochranu, což je ideální způsob, jak dítěti zajistit kvalitní vzdělání.¹⁹² Státy by měly podporovat učitele pracující s různorodou skupinou žáků a vynakládat úsilí na kvalifikaci těchto učitelů.¹⁹³

Vzdělávání je právem dítěte, nicméně pouze přihlášení do školy a povinná školní docházka dítěti kvalitní vzdělání zajistit nemusí. Aktivita ve školním i mimoškolním prostředí pomáhají uprchlickým dětem ke správnému zapojení se do výuky a celkové integraci do společnosti.¹⁹⁴ Pro dítě je velmi důležitý vztah s učitelem, případně s učiteli, se kterými je dítě v pravidelném styku, vztah dítěte s kolektivem ve třídě a pocit bezpečí ve škole.¹⁹⁵ Vztah primárního učitele a dítěte je klíčovým faktorem k motivaci dítěte ke vzdělávání.¹⁹⁶ Děti jsou ale také ovlivněny vztahem s kolektivem, prostředím, ve kterém se učí, vzhledem třídy a pocitem bezpečí ve škole.¹⁹⁷ Učitelé by měli být dostatečně kvalifikovaní, aby výuka s různorodou skupinou dětí byla efektivní.¹⁹⁸ Dále stát musí zaručit eliminaci diskriminace v přístupu ke vzdělávání, které mohou mimo jiných dětí, postihnout i děti z menšinových komunit. Spolupráce by měla být navázána také s rodinami dětí ve školách, a to nejen s rodiči dětí

¹⁸⁹ UNHCR, 2009, Zpráva UHCR o integraci uprchlíků ve střední Evropě.

¹⁹⁰ OSN, 1989, Úmluva o právech dítěte, článek 28

¹⁹¹ David Roman, 1999, Práva dítěte, strana 25

¹⁹² UNHCR, 2012-2016, Education Strategy, strana 31

¹⁹³ tamtéž

¹⁹⁴ UNHCR, 2011, Improving Access to Education for Asylum-seeker, Refugee Children and Adolescents in Central Europe

¹⁹⁵ UNHCR, 2012-2016, Education Strategy, strana 15

¹⁹⁶ tamtéž

¹⁹⁷ European Communities, 2010, Handbook on Integration policy-makers and practitioners

¹⁹⁸ UNHCR, 2009, Zpráva UHCR o integraci uprchlíků ve střední Evropě

uprchlíků o kázni, vzdělávacích praktikách a systému, ale také s rodiči dětí domácích. Těm by měli být poskytovány informace o různorodosti třídy, aby nedocházelo k nátlaku a případné šikaně ze stran vrstevníků.¹⁹⁹

Přátelské prostředí pomáhá k obnovení psychiky dětí. Pro jejich vnitřní pohodu je důležitá poklidná atmosféra v učebnách, v prostorách školy, ale i v prostorách veřejných. Měla by být uskutečněna opatření na podporu integrace, která by měla být i součástí národní strategie - aktivně bojující proti rasismu a xenofobii. Díky této strategii státu by určitým způsobem místní obyvatelé mohli poznat situaci uprchlíků a důvody, které je vedly k opuštění jejich vlasti, a byli by k nim solidárnější. Vzájemné přátelské vztahy a příjemné prostředí směřuje azylanty k nezávislosti, soběstačnosti a účasti ve veřejném životě.²⁰⁰

Aktivity ve vzdělávání

V bodě 1 článku 29 Úmluvy o právech dítěte, zabývající se vzděláváním dětí, nejsou zmíněné konkrétní aktivity. Místo toho je za cíl považováno takové vzdělávání, které dítěti poskytne dovednosti do života, podpoří jeho nadání, umožní dítěti rozvíjet své schopnosti, a to schopnosti rozumové i psychické. Jedná se o takový typ vzdělávání, které bude jednotlivce podporovat ve zvyšování sebevědomí i sebeúcty.²⁰¹ Dítě by se ve škole mělo naučit kromě základních dovedností také jak nenásilně řešit konflikty, jak žít zdravým životním stylem či trénovat schopnost dělat vyvážená a správná rozhodnutí.²⁰² Cílem vzdělávání dítěte je podle článku 29 Úmluvy o právech dítěte, vyvinout dovednost dítěte tak, aby dokázalo respektovat lidskou důstojnost. Také je důležité zaměřit se na jeho lidská práva a svobody, stejně jako na důležité hodnoty, vlastní kulturu, jazyk nebo národnostní hodnoty.²⁰³ Vzdělávání by mělo být navrženo tak, aby se děti naučily toleranci a přátelství mezi jinými kulturami, jedinci s odlišným náboženstvím nebo jedinci s jiným specifickým vzhledem. Neměl by být umožněn postoj k diskriminaci, rasismu nebo intoleranci. Důležitou součástí výuky je výuka demokracie, kdy má každé dítě právo na vyjádření svého názoru, pocitu a

¹⁹⁹ UNHCR, 2009, Zpráva UHCR o integraci uprchlíků ve střední Evropě

²⁰⁰ UNHCR, 2013, The Integration of Resettled Refugees, strana 28

²⁰¹ OSN, 1989, Úmluva o právech dítěte, článek 29

²⁰² United Nations, Committee on the Rights of the Child, 2001, Convention on the Rights of the Child, Annex IX General Comment No. 1 (2001), Article 29 (1): The Aims of Education

²⁰³ OSN, 1989, Úmluva o právech dítěte, článek 29

chtíče.²⁰⁴ Dítě by mělo pochopit, že každý jedinec má svá práva. Právě uprchlické děti mohou mít zážitky ze země původu značně odlišné. Hodnoty lidských práv jsou velmi důležité pro děti, které zažily válečné nebo ozbrojené konflikty.²⁰⁵

Vzdělávání a adolescenti

Oproti mladším dětem, které teprve do školy nastupují, je situace u adolescentů odlišná. V mnoha situacích s sebou adolescenti nemají certifikáty ověřující jejich předchozí studium. Dokumenty potvrzující předchozí vzdělání uprchlíka mohly být během válečného konfliktu poničeny nebo zcela zničeny, případně při nuceném odchodu ze země zapomenuty. Jedinec žádající o mezinárodní ochranu nebo jedinec s již udělenou mezinárodní ochranou by neměl být v kontaktu se státními orgány v zemi původu. Proto ve většině případech není možné komunikovat s úřady nebo institucemi v zemi původu, které by mohly ověřené certifikáty znovu vystavit nebo potvrdit. Písemné důkazy o předchozím vzdělání jsou potřebné při zápisu do základních i středních škol.²⁰⁶ Avšak i pokud má adolescent certifikát o dosaženém vzdělání v zemi původu, ani přesto nemusí být jeho předchozí studium v hostitelské zemi uznáno.²⁰⁷ Tyto certifikáty a dokumenty potvrzující jeho studium a kvalifikaci mohou být zfalšované či to mohou být dokumenty s poupravenými informacemi nebo vytvořené a neexistující diplomy.

Pokud se v zemi nachází mladiství jedinci, kteří jsou negramotní, mělo by být jejich vzdělání podporováno i ve starším věku. Tím, že se naučí jazyk dané hostitelské společnosti, se budou moci dále vzdělávat a lépe se tak integrovat do společnosti. Podpora vzdělávání by měla být zejména pro negramotné ženy a dívky, u kterých je vzdělání cestou k domáhání se svých vlastních práv a svobod.²⁰⁸ U mladistvých uprchlíků je také důležité rozvíjet jejich odborné a technické dovednosti, aby se v budoucnosti mohli uplatnit na trhu práce.²⁰⁹

²⁰⁴ UNICEF, 2006, *Implementing Child Rights in Early Childhood*, strana 17

²⁰⁵ United Nations, Committee on the Rights of the Child, 2001, *Convention on the Rights of the Child, Annex IX General Comment No. 1 (2001), Article 29 (1): The Aims of Education*

²⁰⁶ UNHCR, The Un Refugee Agency, 2007, *Zpráva o integraci uprchlíků v Evropské unii*

²⁰⁷ UNHCR, 2009, *Zpráva UHCR o integraci uprchlíků ve střední Evropě*

²⁰⁸ UNHCR, 2012-2016, *Education Strategy*, strana 25

²⁰⁹ tamtéž

5.6 Volnočasové aktivity

Dle článku 31 Úmluvy o právech dítěte má každé dítě právo na odpočinek a kvalitní trávení volného času. Každé dítě má právo na rozvíjení své osobnosti během účasti na společenských aktivitách, zábavě a hrách. Rozvinutí talentu a fyzické i duševní schopnosti jsou klíčové pro vývoj osobnosti každého dítěte.²¹⁰ Správné trávení volného času a dostatek volnočasových aktivit jsou hlavními způsoby jak rozvíjet dovednosti dětí, vytvářet si sociální vztahy, naučit se komunikovat s přáteli a chovat se k ostatním vrstevníkům. Mnoho uprchlických dětí zažilo traumatizující události nebo jim bylo svědkem. Takovéto vzpomínky většina dětí v dětství neprožívá, proto jsou hry a vybrané aktivity pro uprchlické děti důležitou součástí jejich nového programu ke zlepšení psychického zdraví. Uprchlické děti se mohou po zažití válečného konfliktu zotavovat v rehabilitačních centrech, která by měla být pro děti uprchlíků v hostitelských zemích přístupná. V azylových centrech by se měly nacházet prostory na hraní, kde by uprchlické děti mohly trávit volný čas, stejně tak jako prostory na učení.²¹¹

²¹⁰ UNICEF, 2006, Implementing Child Rights in Early Childhood, strana 26-29

²¹¹ UNICEF, 2006, Implementing Child Rights in Early Childhood, strana 16

Závěr

V bakalářské práci jsem se zabývala Úmluvou o právech dítěte a procesem, kterým procházejí uprchlíci při žádosti o mezinárodní ochranu v evropských zemích. I přes fakt, že každá ze zemí Evropy se řídí svými vlastními předpisy a svým azylovým právem, jednotlivé kroky jsou v souladu s mezinárodními úmluvami a směrnicemi.

Jednotlivé články Úmluvy o právech dětí jsem se snažila aplikovat na situaci uprchlických dětí. Kromě počátečního procesu při registraci v azylové zemi, jsem se vysvětlila, jak pracovat s dítětem, aby byl skutečně zaopatřen jeho nejlepší zájem, mělo možnost podílet se na věcech a řízení, které se ho týkají a aby byl vyslyšen jeho názor. V následující kapitole jsem se věnovala nezletilým uprchlickým dětem bez doprovodu. Tyto děti potřebují větší ochranu státu než děti, které cestují se svými rodiči. V kapitole je zmíněna důležitost opětovného sloučení dítěte s rodinou, případně nutná snaha o nalezení řešení, pokud sloučení není možné.

V poslední části práce popisuji, jak je u uprchlického dítěte důležitá integrace do většinové společnosti hostitelské země. Správná integrace v zemi umožní dítěti naučit se jazyk, vrátit se do školy, vzdělávat se a mít kontakt s vrstevníky. Na druhou stranu je pro identitu dítěte důležité, aby zůstalo zachováno jeho náboženství, mateřský jazyk a tradice.

Cílem této práce bylo obhájit práva uprchlických dětí, které jsou kvůli náročnosti situace rizikovou skupinou.

Klíčová slova

Klíčová slova: OSN, Úmluva o právech dítěte, UNHCR, směrnice, děti, lidská práva, migrace, uprchlíci, mezinárodní ochrana, žadatelé o azyl, volnočasové aktivity, škola, vzdělání, diskriminace, menšiny, kultura, náboženství, účast dítěte, svoboda myšlení a projevu, vývoj, rizikové faktory, identita, integrace, zátěžové životní situace, psychosociální pohoda, rehabilitace, zdravotní služby, nezletilí bez doprovodu, odloučené děti, nejlepší zájem, sloučení rodiny, náhradní rodinná péče, ústavní a pěstounská péče

Key words: UN, Convention of the Rights of the Child, UNHCR, children, human rights, refugees, international protection, asylum seekers, leisure time, school, education, non-discrimination, minority, culture, manifestation, religion, respect for the view of the child, freedom of thought and expression, identity, integration, psychosocial wellbeing, rehabilitation, health services, unaccompanied minors, separated children, best interests, family reunification, alternative care, institutional and foster care

Zdroje

Literatura

ČIŽINSKÝ, Pavel. *Cizinecké právo: práva a povinnosti cizinců a jejich rodinných příslušníků při vstupu a pobytu na území ČR, jejich zaměstnávání a podnikání, zdravotní pojištění a sociální zabezpečení, řízení a provozování vozidla, přístup ke vzdělání a studiu, rodinné soužití s cizinci, mezinárodní ochrana/azyl, státní občanství*. Praha: Linde Praha, 2012. ISBN 978-80-7201-887-1.

KOLUCHOVÁ, Jarmila, MATĚJČEK, Zdeněk (ed.). *Osvojení a pěstounská péče*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2002. ISBN 80-7178-637-3.

KOSAŘ, David. *Zákon o azylu: komentář*. Vyd. 1. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2010. Komentáře (Wolters Kluwer ČR). ISBN 978-80-7357-476-5.

MATĚJČEK, Zdeněk. *Náhradní rodinná péče: průvodce pro odborníky, osvojitele a pěstouny*. Vyd. 1. Praha: Portál, 1999. ISBN 80-7178-304-8.

MATOUŠEK, Oldřich. *Ústavní péče*. Vyd. 2. přeprac. a rozš. Praha: Sociologické nakladatelství, 1999. Studijní texty (Sociologické nakladatelství). ISBN 80-85850-76-1

MOŽNÝ, Ivo. *Sociologie rodiny*. Vyd. 2., upr. Praha: Sociologické nakladatelství, 2002. Základy sociologie. ISBN 80-86429-05-9.

Právní předpisy

Organizace spojených národů. *Deklarace sociálních a právních principů ve vztahu k ochraně a prospěch dětí se speciálním odkazem na národní a mezinárodní pěstounskou péči a adopci*. 1986

Organizace spojených národů. *Deklarace práv dítěte*. 1959

Organizace spojených národů. *Směrnice o náhradní péči o dítě*. 2009

Organizace spojených národů. *Mezinárodní pakt o občanských a politických právech*. 1966

Organizace spojených národů. *Úmluva o právech dítěte*. 1989

Organizace spojených národů. *Úmluva o právním postavení uprchlíků*. 1948

Organizace spojených národů. *Všeobecná deklarace lidských práv*. 1948

The United Nations. *The Convention on the Rights of Persons with Disabilities*. 2006

United Nations High Commissioner for Refugees. *Guidelines on the Protection of Refugee Women*. 1991.

Úřad Vysokého komisaře OSN pro uprchlíky. *Směrnice o postupu při jednání s dětmi bez doprovodu žádajícími o azyl*. 1997

Úřad Vysokého komisaře OSN pro uprchlíky. *Směrnice pro určování nejlepšího zájmu dítěte*. 2008

Internetové publikace

Agentura Evropské unie pro základní práva. 2014. *Příručka o evropských právních předpisech v oblasti azylu, hranic a přistěhovatelství*. [cit. 26. 2. 2015]

Dostupné z: http://fra.europa.eu/sites/default/files/handbook-law-asylum-migration-borders_cs.pdf

European Communities. 2010. *Handbook on Integration policy-makers and practitioners. Third edition*. [cit. 10. 3. 2015]

Dostupné z: http://ec.europa.eu/dgs/home-affairs/e-library/docs/handbook_integration/docl_12892_168517401_en.pdf

European Council on Refugees and Exiles. 2014. *Information Note od Directive 2013/32/EU of the European Parliament and of the Council of 26 June 2013 on common procedures for granting and withdrawing international protection*. [cit. 18. 2. 2015]

Dostupné z: <http://www.ecre.org/component/downloads/downloads/971.html>

European Migration Network. 2015. *Policies, practices and data on unaccompanied minors in the EU Member States and Norway*. [cit. 15. 4. 2015]

Dostupné z: http://ec.europa.eu/dgs/home-affairs/what-we-do/networks/european_migration_network/reports/docs/emn-studies/emn_study_policies_practices_and_data_on_unaccompanied_minors_in_the_eu_member_states_and_norway_synthesis_report_final_eu_2015.pdf

International Organization for Migration. 2011. *International Migration Law Information note on The Protection of Unaccompanied Migrant Children*. [cit. 16. 4. 2015]

Dostupné z: <https://www.iom.int/files/live/sites/iom/files/What-We-Do/docs/InfoNote-Unaccompanied-Migrant-Children-Jan2011.pdf>

Organizace pro pomoc uprchlíkům. 2009. *Analýza: Postavení a ochrana nezletilých cizinců bez doprovodu v České republice*. [cit. 5. 3. 2016]

Dostupné z: <https://goo.gl/xXSsqJ>

Organizace pro pomoc uprchlíkům. 2008. *Můj život v ČR. 2. aktualizované a doplněné vydání*. [cit. 21. 3. 2016]. Dostupné z: http://docs.opu.cz/MUJ_ZIVOT_V_CR.pdf

Organizace pro pomoc uprchlíkům. 2015. *Život dětí cizinců v pěstounských rodinách*. [cit. 16. 2. 2015]

Dostupné z: <http://engi.eu/projects/reception-and-living-in-families/>

United Nations, Committee on the Rights of the Child. 2001. *Convention on the Rights of the Child, Annex IX General Comment No. 1 (2001), Article 29 (1): The Aims of Education*. [cit. 24. 3. 2016]

Dostupné z: http://www.right-to-education.org/sites/right-to-education.org/files/resource-attachments/CRC_General_Comment_1_en.pdf

United Nations Children's Fund, 2006, *A Guide to General Comment 7: Implementing Child Rights in Early Childhood*. [cit. 17. 2. 2016]

Dostupné z: http://www.unicef.org/earlychildhood/files/Guide_to_GC7.pdf

- United Nations Children's Fund. 2007. *Implementation handbook for the Convention on the Rights of the Child*. [cit. 4. 4. 2016]
Dostupné z: http://www.unicef.org/publications/files/Implementation_Handbook_for_the_Convention_on_the_Rights_of_the_Child_Part_1_of_3.pdf
- United Nations High Commissioner for Refugees, 2012-2016, *Education Strategy*. [cit. 11. 3. 2016]
Dostupné z: <http://www.unhcr.org/5149ba349.html>
- United Nations High Commissioner for Refugees. 2011. *Improving Access to Education for Asylum-seeker, Refugee Children and Adolescents in Central Europe*. [cit. 1. 4. 2016]
Dostupné z: <http://www.refworld.org/docid/4e9bf50615.html>
- United Nations High Commissioner for Refugees. 2009. *Note on Refugee Integration in Central Europe*. [cit. 10. 4. 2016]
Dostupné z: <http://www.refworld.org/docid/4bfe70d72.html>
- United Nations High Commissioner for Refugees. 1994. *Refugee Children: Guidelines on Protection and Care*. [cit. 14. 11. 2015]
Dostupné z: <http://www.refworld.org/docid/3ae6b3470.html>
- United Nations High Commissioner for Refugees, 2013. *The Integration of Resettled Refugees, Essentials for Establishing a Resettlement Programme and Fundamentals for Sustainable Resettlement Programmes*. [cit. 1. 2. 2016]
Dostupné z: <http://www.unhcr.org/52a6d85b6.html>
- Úřad vysokého komisaře OSN pro uprchlíky. 1965. *Mezinárodní úmluva o odstranění všech forem rasové diskriminace*. [cit. 1. 4. 2016]
Dostupné z: <http://www.osn.cz/wp-content/uploads/2015/03/umluva-ras.diskriminace.pdf>
- Úřad vysokého komisaře OSN pro uprchlíky. 2009. *Program UNHCR pro integraci uprchlíků ve střední Evropě*. [cit. 30. 4. 2016]
Dostupné z: http://www.unhcr-centraleurope.org/assets/files/content/resources/pdf_cz/publications/program-pro-integraci-uprchliku.pdf
- Úřad vysokého komisaře OSN pro uprchlíky. The UN Refugee Agency. 2007. *Zpráva o integraci uprchlíků v Evropské unii*. [cit. 26. 4. 2016]
Dostupné z: http://www.unhcr-centraleurope.org/assets/files/content/what_we_do/pdf_cz/promoting_integration/integrace-uprchliku-eu-2007.pdf
- Úřad vysokého komisaře OSN pro uprchlíky. 2009. *Zpráva UNHCR o integraci uprchlíků ve střední Evropě*. [cit. 8. 3. 2016]
Dostupné z: http://www.unhcr-centraleurope.org/assets/files/content/resources/pdf_cz/publications/zprava-o-integraci-stredni-evropa.pdf

Webové odkazy

Veřejný ochránce práv <http://www.ochrance.cz/aktualne/tiskove-zpravy-2015/mimoradna-tiskova-konference-k-situaci-v-zarizeni-bela-jezova/>

UNHCR – Syria Regional Refugee Response <http://data.unhcr.org/syrianrefugees/regional.php>
Unaccompanied Minors in the EU - http://ec.europa.eu/dgs/home-affairs/what-we-do/policies/asylum/uam/uam_infographic_a4_en.pdf